د بهـار خاوره

د هندوستان د شمال لویه ښېرازه زمکه چې په ختیځ کې یې بنګال په جنوب او لوېدیځ کې اړیسه، اتر پردېش او د مدهیا پردېش ایالتونه دي او شمالي څنډې یې د نېپال سره لګي بهار (بي هار تلفظ) نومېږي. ددی مرکزي ښار پټنه نومېږي. بهار یا ویهار په هندي کې معبد ته واي او ددی نوم علت ښای هغه په سوونو بودهاي عبادت خانې وې چې د ګیا په سیمه کې د مهاتما ګوتما بودها له مړینې وروسته جوړې شوې. په بهار کې ګیا (اوس ورته بوده ګیاوایي) د پټنې نه ۹۲ کلومیټر شمال ختیځ کې هغه ځای دی چې مهاتما بودها [illegible] د [illegible] د یوې ونې لاندې عبادت [illegible] چارچاپېر په لویه ساحه کې

ل په زرګونو د بودها
ه چې بودهاي منونکي
ا د هغې ونې د یوې
ایرینو د اصل ونې نه
وا د ګوتما منونکي به
اکهي (اپریل، مې) په
ی په خوارلسمه شپه به
ورځې ته د نروانه نوم
وه کاله پخوا داسیمه
ي پکې د هند د موریه
دوی نامتو باچاهان
ا باچا د افغانستان په
لري. اشوکا د بودهاي
س ستوپې جوړې کړې
کې شوې. دده یو ډبر
ندهار ومونډل شو چې
ښي دي. په بهار کې د
نتون و چې څو پېړی د

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دولسمې او ديارلسمې ميلادي پېړيو کې د ترکانو د حملو سره دا سيمه په زوال شوه او نالنده پوهنتون ورک شو. په څوارلسمې او پينځلسمې پېړيو کې بهار د افغانانو لاس ته ولوېدو او د خلجيانو (غلجيانو) او لودي واکمنو وساتلو. بيا شاه خوا سل کاله د شېر شاه سوري او دده د زامنو سره و تر څو مغل پرې برلاسي شول. دوه سوه کاله وروسته کله چې دا د مغلو نه د انګرېزانو ونيولو نو هغه پخواني عبادت ځايونه او مقبرې په کنډوالو اوختې وې. په نولسمې پېړۍ کې يو انګرېز لرغون پوه جارج کننګهم د اشوکا باچا له خوا جوړه لرغونې ستوپا بيا وموندله او ورو ورو ددې سيمې د لرغونې تاريخ ماتې کړې يو ځای کړی شوې.

د هند د وېش نه وروسته د بهار جنوبي برخه ترې بېله کړی شوه او د جهاړ کهنډ په نوم يې بل ايالت جوړ کړو. دلته اوس وويشت ميليونه خلک ژوند کوي. ددې شنې زمکې په ډېرو سيندونو خړوبېږي، چې ګنګا، سون باګ متي او کوسي نومېږي. ددې ځای غرونه راج ګير نومېږي. د بودها منونکو لپاره د

ځلورو سپېڅلو ځايونو کې يو بوده ګيا هم دې چې د دوی لپاره ورتلل يې فرض دي. دغسې په اتلسمې پېړۍ کې د سيکانو لسم مذهبي مشر ګورو ګوبند په پټنې کې زېږېدلی و نو اوس د سيکانو لپاره هم دا ځای د مذهبي اهميت وړ دی. دلته د بېلا بېلو مسلمان واکمنو پر وخت د اسلام خپرولو کار ديني علماو کړی دی او د تصوف دځينو مهمو لړيو زيارتونه پکې شته دي. يو وخت دلته د اسلامي زدکړو لپاره به د هند او نورو هېوادونو نه خلک ورتلل او د علمي کتابونو د ليکلو اولوست لپاره يې شهرت لاره.

بهار څو سوه کاله د هند په لويه وچه کې د يو مهم مذهبي او کلتوري مرکز په توګه پېژندل کېده، خو د هند د نورو سيمو په پرتله په اقتصادي توګه وروسته پاته دی. حکومت اوس هڅه کوي چې دا د يو کلتوري مرکز په توګه نړۍ ته وروپېژني او اوس هر کال بوده ګيا ته په زرګونو بودهاي د زيارت لپاره ورځي. د هندوستان د پښتنو په اړه د بهار په سفر کې مې ډېر خلک او ځايونه وليدل، خو دلته د علمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځېړنو لپاره ډېر څه اوس هم نه دي سپړل شوي.

ددې کتاب لپاره مې د شېر شاه سوري په اړه لیکلي څوکتابونه او بې شمېره نوراسناد ولوستل او داسې راته څرګنده شوه چې په شپاړسمې پېړۍ کې د مغلو په امر چې څه ولیکل شول ، هم هغه تر اوسه د یو کتاب نه بل ته کډه کوي. مغلو شېر شاه ته د غاصب په سترګه کتل چې د بابر زوی همایون یې ایران ته په تېښته مجبور کړی و. د همایون د زوی اکبر په دور کې څو تاریخونه ولیکل شول په هغی کې دده پر ضد د تعصب نه کار اخستل شوی دی او کالکارنجن قانون ګو چې دوه واري یې په شېر شاه څېړنې وکړې، دې وینا ته مجبوره شو چې ابوالفضل د پښتنو نه کرکه کوله.

له نېکه مرغه د پېښور پوهنتون د تاریخ استاد ډاکټر حسین خان په ۱۹۸۷ م کې د خپل تقاعد نه وړاندې د شېر شاه د ژوند او د هغه د پینځه کلنې دورې په اړه څېړنې په کتابي شکل چاپ کړې او د هغه وخت له ډېروپېښو یې پرده لیرې کړه. دده د څېړنو اساس هغه اسناد او قلمي نسخې وې چې د بېلا

بېلو کتاب خانو کې یې وموندل. د ۲۰۰۲ م چاپ د بشیر احمد خان متېن کتاب د شېر شاه د وخت سیاسي حالات تحلیل کړي دي، چې د څېړنو لپاره یې راسره مرسته وکړه. په سیمه کې د بهار د پښتنو په اړه هلته راته هر چا ډېر په جوش معلومات راکول او ما دپاره د افسانو نه حقایق بېلول ګران کار و. په تېره بیا هغو ټولو کلو بانډو ته ورتګ چې د پټنې نه هم دسوونو کلومېټرو په فاصله کې و. خو خپل زیار مې ایستلی چې د لیکلي او شفاهي تاریخ تر منځ توله برابره وي. دا کتاب د هغو لوستونکیو لپاره دی، چې د تاریخ مضمون ورته بې خونده ښکاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سوريانو سفر

د اريايانو په وېدي سندرو کې د دريو سيندونو نومونه (کرومو، گوماتي او يويواتي) دي چې په شلمې پېړۍ کې لرغون پوهانو د کورمې، گومل (گومله) او د ژوب د سيندونو په توگه وپېژندل. د گومل سيند د غزني له لوړوچينو راوځي او په دوو لارو د سليمان د غرونو ختيځ ته را بهېږي. دا سيند د وزيرو د سيمې نه په تېرېدو د ډېره اسمعيل خان جنوب لوري ته د لوني او کلاچي سره سره په اباسين کې ورگډ شي. د کورمې سيند د سپين غرجنوب نه راوځي او د بنو په شمال کې له عيساخېلو سره په اباسين کې يو ځای کېږي. د ژوب سيند پخپله د سلېمان د غرونو نه راوځي او کجورۍ سره د گومل

سيند سره يو ځای شي. په وېدي سندرو کې ددې درې واړو سيندونو ذکر ښيي، چې اريايان په دې سيمه کې مېشت واو کېدای شي چې ځينې ډلې يې وروسته له دې ځايونو پنجاب ته تللې وي.

له لرغونو زمانو راهيسې شپانو او کوچيانو به تل په داسې لارو تگ کاوه، چې د سيند نه به ډېر لرې نه و. د سيند اوبه د ژوند د ژغورلو هغه وسيله وه چې انسان يې تراوسه خپل تابع ساتلی دی. که دغه کوچيان د گومل له سيند سره سره له غزني روان شول نو وروستی پړاو به يې له ډېره اسمعيل خان سره نږدې اباسين و. د گومل شمال لوري ته وزير او جنوب ته يې د ژوب سيمه ده. هاخوا د کندهار نه ورتلونکيو ته به د ژوب د لارې اباسين ته لاره لنډه وه.

د گومل وادي درې زره کاله پخوا ښې شنې درې لرلې او په وزيرستان کې د يوې غونډۍ د پاچه د يو يوناني کلا اثار هم موندل شوي و. ښايي باختر يوناني دور کې دلته يا پوځ ساتل کېدو او يا به پوره ښار اباد و. د تگ او راتگ دا پخوانۍ لارې تر لسمې پېړۍ د تجارتي قافلو او پوځي لښکرو دواړو له خوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاربـدې. غـوري او غزنـوي لـښکرې هم لـه دې لارو هند ته ورتللې، تـر دې چې پـه اتلسمې مـيلادي پېړۍ کې احمد شاه ابدالي هم پنجاب تـه د لنډ ورتلو لپاره زيات وخت په همدې لاره تللی راغلی و.

پـه اوومـې مـيلادي پېـړۍ کـې شنسب بـن حريـق د غـور د قبـايلو مـشر او لـه پـل قـام سره يـو ځـای يـې د اسلام ديـن منلی و. دده اولادونـه افاغنـه شنسب پـه نـوم يـادېږي چې پکـې لـودي او سـور ټبـر شـامل و. د شنسب پـه شـپږم کـول کـې ملـک محمـد سـور د لـسمې مـيلادي پېـړۍ پـه پـای کـې د غـور لـومړی اميـر شـو. د غوردغرونـو نـه وراخـوا پـه غزنـي کـې هغـه وخت ترکـانو د خپـل سـلطنت بنـسټ ايـښی و، خـو غوريـانو ورتـه سرټيټ نـه کـړو تـر دې چې سلطان محمـود پـه غـور حمله وکړه او امير محمـد سـور يې لـه څو ملگـرو سره ونيولـو، غزنـي تـه يـې يـوړو او هلتـه يـې د "نـې" پـه کـلا کـې بنـد کـړل. وروسـته دده پخپلـې گـوتمۍ کـې پـټ زهـر وخـوړل او پـه بنـد کـې مـړ شـو. دده ملگـري شـيخ اسعد سـوري چې لـه محمـد سـوري سره يې نيـولی و، د هغـه پـه مړينـې يـوه مرثيـه وليکلـه چې پـه پټـه خزانـه کـې راغلې او څـو

بېته يې داسې دي.

نه له غرجه بيا راځي کاروان د مشکو

نـه را دروميې غور ته بيا جوپې د شار.

دا پـه څـه چـې محمد ولاړ لـه نړيه..

پـه ويـرنه يې سو غور ټول سوگوار

د اميرمحمـد سـور نـه وروسـته علاوالـدين او ورپسې غياث الـدين د غـور باچاهـان شول. کـه څه هم پـه لـسمې پېړۍ کـې محمـود غزنـوي اتلس واري د پنجـاب او د هند پـه خاوره يـوځ وړی او پـه هند او ملتـان کې يې خپـل واليـان ټـاکلي ول، خـو پـه هند کـې د يـو اسلامي حکومت پـلاز مېنـه پـه لـومړي ځـل دغـور واکمـن جـوړه کـړه. معيز الـدين محمـد بـن سـام پـه دولـسمې مـيلادي پېړۍ کې د شهاب الـدين محمدغوري پـه نـوم پـه ډيلـي کـې د مـسلمانانو د لـومړي سـلطنت اسـاس کېښود. پـه ۱۲۰۲ مـيلادي کـال کـې دی د جهلـم سره نـږدې پخپلـه خېمـه کـې د سيمې د کهوکرانـو لـه خـوا ووژل شـو او دده مړی يې د گومل د لارې غور ته يوړو.

د پينځلـسمې پېړۍ لـه پيـل سره د مـالوې والـي دلاور خـان چې د غورنـه ورغلـی و، د ډيلـي د تـرک باچـا نـه بېل

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوخپلواکه حکومت یې جوړ کړو. دده زوی هوشنګ شاه یو نوی ښار د "مانډو" په نوم اباد کړو او دلته یې ډېرې ودانۍ جوړې کړې، چې ځینې یې تر اوسه پاتې دي.

له څوارلسمې پېړۍ راهیسې د غور او د غزنې نه هند ته د تجارتي قافلولاره هم په ګومل وه. په پینځلسمې پېړۍ کې د سلېمان له غرونو لودیانو په پنجاب اومرکزي هندکې خپل پوځي چاونۍ جوړې کړې وې. ددې پېړۍ تر وروستۍ لسیزې بهلول لودي په ډیلي کې دېرش کاله په کامیابۍ حکومت وکړو. د سلیمان د غرونو هغه څنډه چې د ګومل سیند غاړې ته غزېدلې دي، د زغرې په نوم یادېږي. دا سیمه ملتان سره د نږدې والي له امله په سرایکي ژبه کې "روهړي" بلل کېږي. د پنجاب نه راغلي مسافرد ډیلي د باچا بهلول لودي د حکومت خبرونه په زغرې کې د قام مشر ابراهیم خان ته هم راوړل. ډېرو خلکو هلته د پوځي ژوند له لارې خپلوکورنیو ته نفقه رالېږله، نور د ښېرازو زمکوخاوندان شول او په قام کې د سیالۍ شول.

په ۱۴۸۲ م کې د زغرې ابراهیم خان هم فکرکوي چې د متېو زور خو لري، نو د ورتګ فیصله کوي او له خپل زوی سره، چې حسن خان نومېږي د پنجاب د نارنال نومې سیمې ته ورځي. هلته د مهابت خان سوري چې د یو بل سوري سردار داود شاهو خېل خپلوانو نه و، په کور کې څو ورځې تېروي. دده نه د سیمې د نورو پښتنو په اړه معلومات اخلي او په حصار فېروزه کې یو بل افغان جمال خان سارنګ خاني ته د ملازمت لپاره ورځي. جمال خان دده صلاحیتونو ته په کتلو ورله په نارنال کې څوکلي د پرګنې په توګه او د څلوېښتو سپرود ساتلو دنده ورسپاري. د بهلول د حکومت پر وخت افغانانو لپاره د پوځي خدمتونو نه پرته په نورو کارونو بندیز و.

ابراهیم خان په لږه موده کې د پوځیانو د روزلو او د سپرو ډلو په تنظیم کې نوم وګټلو اوحصار فېروزه ته یې کډه وکړه. حصار فېروزه هغه وخت د پنجاب یوه غښتلې پوځي چاونۍ وه او هلته ابراهیم خان ته د پوځي قطعې د جوړولو کار وسپارل شو. حسن هم پوځي خدماتو ته ملا وتړله اود بهلول لودي یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

راجپوت سردار راې مل د ده مسلکي مشر و.

زياتو تاريخونو دا اندازه لګولې ده، چې په ١۴٨٢ م کې په حصار فېروزه کې د حسن د مشرې مېرمنې زوی وزېږېده. ده ته نيکه د فريد خان نوم غوره کړ. وروسته دې ماشوم د شېر شاه په نوم په هند حکومت وکړ. ميا حسن په خپل استعداد د بهلول لودهي نږدې اميرانو په نظر کې راغې. په دوی کې يو تن عمر خان سرواني کاکبر نومېده، چې بهلول ورته د خان اعظم خطاب ورکړی و او د لاهور د ټولو قطعو مشر و. حسن يو څه موده له ده سره او بيا له جمال خان سارنګ خاني سره کار کاوو. فريد د وړوکي عمر نه په پوځي چاوڼيو کې هر ډول خلک ليدلي او دده ذهن به وربانديې اغېز من شوی وي.

بهلول لودی پخپل ژوند کې د خپلې دوېمې مېرمنې زوی نظام خان د راتلونکي باچا په توګه وټاکلو. په ١۴٨٩ م کې د بهلول د مړينې نه وروسته د هغه مشر زوی سلطان مبارک شاه ددې فيصلې نه سرغړونه وکړه او د باربک شاه په نوم يې په جون پورکې ځان باچا اعلان کړو. د بهلول يو وروږعالم خان هم پر تخت دعوا لرله او په کړه مانک پور کې د

سلطان علاوالدين په نوم يې ځان د هند د باچاهانو په توګه اعلان کړو. نظام خان د سکندر لودي په نوم د ډيلي پر تخت کښېناستو، نو وروريې پخلا کړو خو وروسته يې ترې د جون پور سيمه واخيسته او جمال خان سارنګ خاني (لودي) ته يې په دې شرط وسپارله، چې دده لپاره به پکې دولس زره تربيه شوی پوځ ساتي.

جمال خان هغه وخت د حسن خان له کاره ډېر راضي نو جون پور ته د ورتللو وړاندې يې هغه ته په نارنال کې لوی منصب ورکړو. په نارنال کې د ابراهيم خان د مړينې وروسته د هغه پوځي قطعه هم حسن خان ته وسپارل شوه.

په ١٥٠٧ م کې سلطان سکندر لودي د ګواليار سره نږدې د اوانت ګړه د کلا نيولو لپاره پخپله د پوځ مشري وکړه. ددې کلا په حصارونو د دفاع لپاره راجپوت جنرال دا سيستم جوړ کړی و، چې لودي پوځ که په هر يو حصار د ورختلو لپاره چپاو وکړ، نو هلته ولاړ يو کس به صرنا (ناقوس) وغږاوه او د نورو حصارونو نه به ورته کومک راورسېدو.

کله چې سکندر لودي خبر شو نو خپل سپه سالار ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

یې وویل زمونږ په پوځ کې به داسې کوم کس وي چې د غشي په ویشتلو صرنا غږونکي ددې کارمخه ونیسي؟. د داسې کس لټون وشو او سلطان سکندر ته وویل شول، چې د ابراهیم سور زوی میا حسن یو تکړه غشی ویشتونکی و. د باچا په امر حسن د حصار د پاځه ولاړ صرنا غږوونکي وځارلو او د لودیانو د حملې پر وخت یې په یو غشي هغه په سینه وویشتو. د اوانت گړه کلا د حسن په پوځي مهارت د سلطان لاس ته ورغله او ددې د انعام په توگه یې ورته د بهار د سهسرام او د ټانډه د پرگنو انتظام وروسپارلو. له دې سره ورته د پینځو سووسپرو منصب هم ورکړی شو.

حسن ددی پرگنوچارې دومره په ښه ډول سر ته رسولې، چې دلته د اسونو د روزنې او د اسلحې د جوړولو کار هم پیل شو. هغه د سیمې له راجپوت خلکوسره ملگرتیا جوړه کړه. د جگدیش پور او د اجېن مشرانود حسن خان په مرسته د خپلو حریفانو نه خپلې بایللې زمکې او کلي بېرته تر لاسه کړل.

د حسن خان څلور مېرمنې وې، چې یواځې د فرید او نظام خان مور پکې پښتنه وه. د ځینو تاریخونو له

مخې د سلیمان او احمد مور ورته گرانه وه او داسې ښکاري، چې د حسن د مېرمنو تر منځ د بنو سیالي او کینه د دښمنۍ تر حده ورسېده. فرید خان د خپلې مور تر اغېز لاندې او یا ښایي په کور کې د ناندریو د لاسه د سهسرام نه جون پور کې جمال خان سارنگ خاني ته ولاړو. دکور نه دده تگ د حسن په صلاح او مشوره نه و شوی او حسن خان چې خبر شو نو د معذرت یو لیک یې جمال خان ته واستاوه او د هغه نه یې خواست وکړ، چې فرید خان دې بېرته کور ته وروا‌ستوي، خو په لیک کې یې دا هم وویل چې که فرید بېرته کور ته ورتلل نه غواړي، نو په جون پور کې دې دیني زده کړې وکړي او جمال خان دې فرید د خپلو وزرو لاندې ونیسي.

ماخذونه

۱. د وزیرستان د پولې سره د لرغونو توکو په لټه یو سفر. سر اوریل شټاین. ۱۹۲۷ م مضمون. جغرافیایي ژورنال ۱۹۲۸ م داپریل ګڼه شاهي جغرافیې د ټولنې مجله. لندن چاپ.

۲. پټه خزانه. محمد هوتک بن داود. د پوهنې وزارت. دوهم چاپ. ۱۳۳۹ ه،ش. کندهار. ۳۸ مخ

۳. لودي پښتانه. عبدالشکور رشاد. د پښتو ټولنې د تاریخ او ادبیاتو څانګه. ۱۳۳۲ ه.ش. ۱۱۴ مخ

۴. شېر شاه سوري. داکټر حسېن خان. فېروز سنز لاهور ۱۹۸۷م ۴۰، ۴۵ ، ۵۴، ۵۵، ۵۲ مخونه

۵. شېر شاه سوري، یو نوی تحلیل. بشیر احمد خان متېه. اکسفرډ پوهنتون خپرونې. ۲۰۰۲ م. مهران چاپ کراچی. ۳۸ مخ

د فرید نه شېر خان

په ډیلي کې پرانه کلا د سپلانیانو لپاره په زړه پورې ځای ګڼل کېږي. دا د مغل باچا همایون له خوا جوړه شوه، وروسته شېر شاه پکې ترمیم وکړاو یو جومات او یوه ګول ودانۍ، چې شېر منډل نومېږي، یې پکې ورزیات کړل. ددې د شمالي لویې دروازې د پاڅه په مرمرو کې یو سړی ښودل شوی دی، چې له زمري سره جنګ کوي اودا د هغې پېښې لمانځنه ده، چې فرید خان ته د زمري په وژلو د شېرخان لقب ورکړی شو. په دې اوس هم اختلاف شته، چې دا خطاب به هغه ته چا ورکړی وي؟. په بنګال او بهار کې زمري نه وي، هغه د پړانګ او د شرمښ وطن دی. او دا ضرور هم نه ده، چې د یو زمري وژنه دچا لقب شي. د مغلو په تاریخ کې د شېر خان لقب ډېرو نورو پښتنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته د دوی په مېړانه ورکول کېده. داسې ښکاري چې د فريد خان زړه ورتوب او خطر ته ځان ورکولو په صفت ورته دا نوم ورکړی شوی وي. په راتلونکي ژوند کې ددې نورې ښېلګې موندل کېږي، خو فريد يواځې د تورې او د جنګ مېړنی نه و. ده د خپلې ځوانۍ وختونه په جون پور کې په زده کړو تېر کړل.

جون پور د اتر پردېش د ايالت د بنارس نومي ښار په شمال لوېديځ کې د ګومتي سيند په دواړو غاړو آباد دی. دا په لومړي ځل د ترک واکمن فېروز شاه تغلق پر وخت په ۱۳۸۸ م کې د مسلمانانو لاس ته ولوېده. د تيمور د حملې پر وخت (۱۳۹۸ م) کې د ترکانو حکومت دومره کمزوری شو، چې د جون پور والي ملک سرور له خپل فرزندي زوی سره يو ځای د خپلواکه سلطنت اعلان وکړ، چې په تاريخ کې د شرقي سلطنت په نوم يادېږي. دا سلطنت په شمالي هند کې يو لوی پوځي ځواک لاره او ځو واري د ډيلي واکمن ته ګواښېدلی و. دلته د هندوانو او مسلمانانو تر منځ ډېرې ښې اړيکې وساتل شوې، ځکه ملک سرور پخپله د هندو نه مسلمان شوی و.

په ۱۴۸۰ کې د ډيلي سلطان سکندر لودهي په جون پور حمله وکړه او دا يې تر لاسه کړو. د شرقي سلطنت واکمنو تر ډېرو کلونو څو واري هڅه وکړه، چې دا سيمه بيرته د پښتنو نه واخلي خو په اخره کې ناکامه شول. که څه هم د شرقي دورې ځينې اثار اوس هم پاته دي، چې پکې جامع جومات او د لال دروازې جومات شامل دي. د لودهيانو په حکومت کې جون پور له پوځي فعاليتونو سره سره د اسلامي کلچر او د تصوف يو مرکز هم و.

فريد چې په سهسرام کې د خپل کور نه جون پورته ولاړو، نو هلته يې په يوه مدرسه کې ديني زده کړې پيل کړې. ده عربي صرف و نحو (ګرامر)، چې د قاضي شهاب الدين تبصرې ورسره ليکلې وې ولوستل، خو د هغه لپاره په زړه پورې د تاريخ او د فلسفې دکتابونو مطالعه وه. د فريد په ژوند کې دا دوره د تصوف، او د زده کړې يو داسې پړاو و، چې په راتلونکي کې يې دده په شخصيت ژورې اغېزې وکړې. د حسن خان ملګري او خپلوان چې به جون پور ته ولاړل، نو د زوی خبر به يې ورته راوړو. ځينو به د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه د پوهې او علم له صفتونو سره حسن خان ته پیغور هم ورکړو، چې داسې بااستعداده زوی یې له ځانه لرې ساتلی و. نورو به ویل چې د سور په ټبر کې داسې هلک چرې نه و زیږېدلی. نورو به حسن خان ته مشوره ورکوله، چې فرید ته دې د پرګنې انتظام وسپاري، ځکه هغه ددې وړ و.

همدا وه چې حسن خان د فرید د زده کړو په پای کې هغه ته د سهسرام او د ټانډه د پرګنو انتظام وسپارلو. د سهسرام ټوله سیمه ۴۰۰ مربع میله وه.

داسې ښکاري، چې د جون پور تعلیم د فرید خان په فکر او فلسفه لوی اغېز کړی وي. دی د زده کړې په اهمیت خبر شو او ده د خپل نیکه ابراهیم، چې د پنجاب په نارنال کې ښخ و، مقبرې سره نږدې د ډېرو پیسو په لګښت یوه شانداره مدرسه جوړه کړه. په دې مدرسه ددې د جوړېدو کال ۹۲۷ ه.ق لیکل شوی دی، چې له ۱۵۲۰ م سره سمون خوري.

دوه یا درې کاله فرید د سهسرام په انتظام کې بریالی و. ده د ژبو نه علاوه د ریاضي علم هم زده کړی

و او د زمکو د مالیو او د لګښت په اړه پوره پوره معلوماتو سره یې اداره وچلوله. خو په ۱۵۲۳ م کال کې حسن خان نابېره دی له پوځي ملازمت نه لیرې کوي او د سهسرام نه یې شړي. زیاترو تاریخونو کې لیکل شوي دي، چې پلار یې دا فیصله د خپلې نازولې ښځې (د فرید د مېرې) په لمسون وکړه، ځکه چې هغه په حسن زور وره وه او اوس د هغې زامن هم ددې جوګه ول، چې پرګنه ورته وساتي.

خو د تواریخ دولت شېر شاهي تاریخ افغانیه (۱۵۴۸) لیکوال حسن علي خان، چې د فرید خان نږدې ملګرو نه و، د زوی او د پلار ترمنځ د اړیکو د خرابېدو سبب دده د مینې کیسه ګڼي. دی وایي. "په سهسرام کې دده د سیوري لاندې ډېر خلک راټول ول. په دوی کې د مارواړ یو کهشتري (د برهمني ټولنې د دوېمې طبقې غړی) جې سنګهه نومیده. د هغه یوه ښکلې نازکه لور وه، چې مخ یې لکه د سپوږمۍ او د فرشتو په څېر و. یو ځلې زه له فرید سره یوځای په اس روان وم، د خپلو کارونو نه وروسته د جې سنګهه د کور مخې نه تېرېدو د سختې ګرمۍ او د سور لمر له

(c) ketabton.com: The Digital Library

کبله سترې او تږی و. مونږ دده (جې سنگهـ) له کوره اوبه وغوښتې. دی فرشته مخې اوبه راوړې او تنده مو پرې ماته کړه.

فرید دده د حسن تر اغېز لاندې راغی او زړه یې په قابو کې پاته نشو. ما ورته ډېر نصیحتونه وکړل، خو دی به هره ورځ ددې سپوږمۍ مخې کور ته ورتلو او تش د هغې په دیدن به خوشحاله و. کله چې جې سنگهـ ددې معاملې نه خبر شو، نو دې غېرتي راټهور (د راجپوت قام یوخېل) د خپل ملک نه د وتلو فیصله وکړه. فرید خان چې خبر شو، نو دده د وتلو نه وړاندې یې د هغه لور خپل کور ته بوتله او دی پې مخې سره یې واده وکړواو جې سنگهـ یې پخپل کور کې بند کړو. هغه په ظاهره د فرید اطاعت وکړو او ورته ویې ویل، چې دی دې خوشې کړی شي. کله چې جې سنگهـ خوشې شو، نو د یو داسې موقع په لټه کې شو، چې د فرید خان نه د خپل سپکاوي بدل واخلي. زه یو ځلې د فرید مخې ته ولاړ وم، چې جې سنگهـ هم راښکاره شو. لومړی یې دوستانه خبرې کولې، بیا یې نابېره یو خنجر راووېستو او د فرید په سر یې گوزار

وکړو. ما د هغه لاس ونیولو، خنجر مې ترې واخیستو او دی مې دوزخ ته ور واستاوه. فرید زما مننه وکړه او ویې ویل زه تا خپل یو مخلص ملگری گڼم. زه د زړه او روح نه ستا نوکر او غلام یم.

کله چې دا بوږنونکی خبر د جې سنگهـ لور ته ورسېده، نو هغه ډېره خپه شوه. تر نهو ورځو او نهو شپو یې د خپل پلار د قتل په ماتم نه څه خوړل او نه یې خوب کاوه. د فرید غمژن حالت قلم نشي بیانولی. د محبوبې غم د هغه د زړه په پرهرونو مالگه دوړوله.

یوه ورځ دې پاک لمنې مېرمنې اور بل کړو او ځان یې د اور لمبو ته واچاوه او د ځان په سېځلو یې خپل ځان د گناه نه پاک کړو. د فرید د صبر کاسه ډکه شوه او غوښتل یې چې دی هم ځان ووژني. دا غم یې غلی له ځان سره پاللو. یوه ورځ یوې گوښې ځای ته ولاړو او غوښتل یې چې په زهرو لړلي خنجرځان مړ کړي. زه حسن چې د فرید نه د بېلېدو زغم مې نه لاره، زما صبر هم تمام شو او توان مې هم نه لاره. زه هغه گوښې ځای ته ولاړم او ورته مې وویل: ای زما باچا خپل لاس ونیسه او بیا د فاني نړۍ په اړه مې ورته یو شعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ووېلو. فريد راته وويل دا دوېم ځل دی، چې ته ما له مرګه ژغورې. د فريد خان په زړه کې لا دا غم تازه و، چې ددې پېښې خبر د هغه پلار حسن خان ته ورسېدو او دی يې سمدلاسه د پوځي خدماتو نه لرې کړو."

د حسن علي خان دا کيسه د ډاکټر حسېن خان دکتاب په **۵۵** او **۵۲** مخونو ليکلې ده.

فريد خان چې د پلار له خوا د سهسرام نه وشړل شو، نو دی کان پور ته ولاړ. هلته د سورکورنۍ يو بل تن اعظم همايون سرواني زمکې لرلې او فريد له ده سره پوځي خدمات سر ته رسول. څه موده وروسته د ابراهيم خان سرواني په پوځ کې د هغه له حريف رانا سانګا سره وجنګېده او بيا په اګرې کې د دولت خان لواڼي په پوځ کې شامل شو، چې د ابراهيم لودي يو با قدرته سردار او ولس زره پوځ يې لاره. فريد خان د خپل ملازمت پر وخت دولت خان ته خواست وکړ، چې باچا ته دده سفارش وکړي چې خپلې پرګنې دې ورته بېرته ورکړې شي. دولت خان کله چې لودی باچا ته د فريد خبره ورياده کړه نو هغه وويل، هغه څوک چې د خپل پلار پر ضد درېږي، د باور وړ نه دی او نه ورته

په حکومت کې څه کار ورکولی شي. څو ورځې وروسته ميا حسن په سهسرام کې د خپل اس نه راپرېوتو او مړ شو.

دده د دوېمې مېرمنې زامنو هلې ځلې پېل کړې، چې د پلار په ټول ميراث خپټه واچوي. سلېمان د پلار پټکی پخپل سر کېښود، نو د فريد ورور نظام ورته يادونه وکړه، چې د حسن تر ټولو مشر زوی فريد خان دی. د قام نورو مشرانو په منځګړتوب د حسن ميراث دده په زامنو ووېشل شو. د سهسرام او د ټانډه د دوو پرګنو لپاره دولت خان لواڼي د لودي باچا نه يو فرمان تر لاسه کړو، چې د هغې تر مخه فريد خان له پوځي خدمتونو سره سره ددې پرګنو نه به د کال ماليه حکومت ته ورکوي.

اوس فريد يو خپلواک زمکه وال و او چې بېرته سهسرام ته ورسېده، نو هلته يې د ختو يوه قلا جوړه کړه او ورونه يې راټول کړل، خو د سهسرام او د ټانډه پرګنې دده لپاره د ورونو له زړه حرص او کينه لرې نه کړل. سلېمان داسې ګڼله، چې له دوی سره زياتی شوی و او هغه د ابراهيم لودهي يو امير او د جون پور

والي محمد خان سور داود شاه خېل ته د پلار د پرګنې نه د فريد د لرې کولو غږ وکړ او ددې لپاره يې څه پېسې هم ورته ومنلې.

د سکندر لودي په حکومت کې د بهار سويلي برخه له ډيلي سره يو ځای اداره کېده. هغه وخت دريا خان لوانی (نوحانی) په ډيلي کې د امير الامرا (مشر وزير) او په بهار کې د مسند عالي دنده په غاړه لرله او دی افغان واکمنو ته پت من و، خو د لودي حکومت په ډيوه کې اوس تېل په خلاصېدو وو.

د سکندر لودي د مړينې نه وروسته د هغه زوی، ابراهيم لودي خپل ټول مخالفين يا وژل او يا به يې زندان کې اچول او په هر چا به يې شک کاوه. د ابرهيم پر ضد تر ټولو لومړی افغان، چې د بغاوت نغاره يې وډنګوله هغه د بهارمسند عالي دريا خان لوانی و. دی او دده زوی بهار خان په جنوبي بهار کې پوځ لرلو او د لودي سلطنت تکړه منصبداران و. ورپسې د پنجاب والي او ځواکمن امير دولت خان لودي د باچا نه د ځان خلاصولو لپاره له نورو افغان اميرانو سره مشورې پيل کړې. تر دې چې هغه په کابل کې مغل باچا بابر ته

په هند د حملې بلنه ورکړه

دولت خان د مغلو د حملې لپاره لاره هواره کړه او هيله يې دا وه، چې ابراهيم لودي په مغلو وټکوي، نو دوی به يو بل افغان واکمن کړي او د هند حکومت به له پښتنو سره پاته شي.

محمد خان سور د هغه وخت د سياسي حالاتو نه خبر و او سليمان ته يې ډاډ ورکړو، چې که سلطان ابراهيم لودي د مغلو نه ميدان يوړو، نو سمدلاسه به د فريد خان نه دوه پرګنې واخيستل شي، خو که بابر ميدان وګټلو، نو بيا به فريد خان د توري په زور په ګونډو کړي. هغه د سلېمان د ډاډ لپاره فريد ته هم پېغام ورواستاوه، چې د مغلو پر ضد دې د ابراهيم مټې مضبوطې کړي او د پرګنو نه دې يو کلی خپل ورور سليمان ته ورکړي.

فريد ورته ځواب ورکړ، چې زما په اختيار کې کلي د سلطان ابراهيم لودي له خوا راکړل شوي دي. د جون پور والي ددې اختيار نه لري، چې دا زما د لاس نه بل چا ته د ورکولو امر وکړي. پاته شوه د جنګ خبره، نو په دې کې خپلوي نه کېږي. هر څوک چې توره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، سیکه به هم د هغه په نوم وي.

په دې ځو اب محمد خان فرید ته د سزا ورکولو هوډ وکړو او نږدې وه، چې لښکر یې ورپسې لیږلی وای، چې په ۱۵۲۶ م کې د پاني پت په میدان کې د هند سلطنت د پښتنو نه د مغلو لاس ته ورغلو.

بابر په اګرې کې د خپلې باچاهۍ اعلان وکړو، نو د ابراهیم لودي پاته شونې پوځي سرداران او امیران چې د مغلو د واکمنۍ پر وخت د ډیلي او اګرې نه ووتل، زیاتره یې د ګجرات د واکمن سلطان بهادر شاه ته پناه یوړه. په دوی کې عیسا خان مسند عالي (کاکبر سرواني) هیبت خان سرواني، اعظم همایون سرواني، میا ببن شاهو خېل، قطب خان موجي خېل، میا معروف فرمولي او اعظم همایون شاهو خېل مهم کسان و. بلې خوا ته د مغل باچا سره هم مهم افغانان پاتې ول، چې د ابراهیم لودی پر ضد یې بابر هند ته رابللی و. په دوی کې د دولت خان زوی د لاور خان لودي (خان خانان)، میا اسمعیل جلواني، سید شمس ابادي او مبارک فرمولي نومونه د یادونې وړ دي.

دلاور خان لودي په بنګال کې د مغل پوځ جنرال و.

وروسته چې کله یې له شیر خان نه ماتې وخوړه او ونیول شو، نو دده په امر ووژل شو.

د ابراهیم لودهي د حکومت په وروستیو کلونو کې د هند ختیځې سیمې د مرکز نه د لرې والي له لامله خپلو والیانو له خوا اداره کیدې او ځینو لکه د وړو باچاهانو چلن کاوه. د جنوبي بهار والي بهار خان لواني هم د یو خپلواکه والي په توګه خپلې چارې یواځې سمبالولې. د فرید خان پرګنې په بهار پورې تړلې وې، نو هغه هم هلته پاته شو.

د لودهیانو په دور کې بهار مرکز پټنه د ګنګا په غاړه اباد و. ددې پخوانی نوم "پټالي پترا" و. فرید د سهسرام چارې په ښه توګه سمبالې کړې وې او بهار خان دده له چلن خوشحاله و. په ځینو تاریخونو کې لیکل شوي دي، چې د زمري په وژلو فرید ته د شیرخان لقب هم ده ورکړی و. فرید د ۱۵۲۲ م نه وروستو د شیر خان په نوم شهرت وموند او له دې وروسته د تاریخ د پاڼو نه د فرید د وروڼو نوم ورک شو.

شیر خان اوس مغل باچا بابر ته خپل پوځي خدمات وړاندې کړل او د بهار په سیمه کې یې پښې دومره ټینګې کړې، چې ټوله سیمه دده په اختیار کې شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بابر نامه کې یې لیکلي دي، چې د بهار ایالت پر ۱۵۲۹ کال شېر خان ته ورکړی شو. له مغل باچا بابر سره د شېر خان تعارف سلطان جنېد برلاس کړی و، چې د کړه مانک پور مغل والي و.

د تاریخ افغانیه لیکوال حسن علي خان چې په دې موقع موجود و، لیکي، "مونږ چې کله د جنت په شان پوځي مرکز ته ورسېدو، نو باچا ته مو خپل احترامات وړاندې کړل او د هغه په نوکرانو کې شامل کړی شو. بابر شېر خان ته ډېر درناوی وکړ او یو خلعت یې ورته ورکړو. سلطان جنېد برلاس د شېر خان په ستاینه لګیا شو او هغه ته یې وویل چې د باچا سلامت په خدمت کې واوسي، چې مرتبه یې لوړه شي. شېر خان د تېموري دربار له مراسمو سره سم له باچا سره د پتمن اوسېدو لوړه وکړه. بابر د خپلې مهربانۍ د څرګندولو لپاره یوه مېلمستیا جوړه کړه، چې شېر خان هم ورته دعوت شوی و. د شېر خان کره وړه داسې وو، چې بابر ورته د ستاینې نظر وکړو. کله چې ده ډوډۍ وخوړه او شرابو وربانـدې اغېزه وکړه، نو د محفل تشریفات ترینه هېر شول، ما ته یې زما نوم په اخیستو وویل، که خدای کول، زه به د تیمور خاندان

له هنده وباسم او په ښه مېړانه به یو ځلې بیا په کلکو بنیادونو د افغانانو حکومت جوړوم. ناصر قلي او د هغه ورور دا خبرې واورېدې او سمدلاسه یې د بابر غوږونو ته ورسولې. باچا په دې خبره سخت په قهر شو، ناصر قلي او مهربان قلي ته یې امر وکړ، چې په شېر خان دې نظر وساتي، بله ورځ دې هغه ګرفتار کړی شي او د جنېد برلاس په وړاندې دې ترې ددې خبرې سپیناوی وشي.

دا زمونږ نېکمرغي وه چې ددې کیسې نه خبر شو او شېر خان مو د خطر نه خبر کړو. هم په هغه شپه مونږ دوه تېز رفتاره اسونه ترلاسه کړل او کور ته مو پښې سپکې کړې."

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

طبقات ناصري . منهاج سراج. ترتیب وتحشیه، عبدالحی حبیبي قندهاري. اردو ژباړه . غلام رسول مهر. بیا کتنه سید حسام الدین راشدي. اردو ساینس بورډ، درېم چاپ ۲۰۰۴ م. ۵۹۲ مخ.

۲. شېر شاهي تاریخ. د عباس سرواني لیکنه، د ډاکټر دولت محمد ژباړه، د افغانستان او هند د ښو اړیکو سېمینار په ویاړ د کابل پښتو ټولنې چاپ. ۱۳۵۴ ه.ش (۱۹۷۵). مهتمم عبد الریم وحید. ۱۳، ۱۲، ۱۱ مخونه

۳. شېر شاه سوري او دده زمانه. چالکارنجن قانونګوه. لکهنو ۱۹۲۴ ژباړه ،محمد بابر جاوېد لاهور.مشتاق بک کارنر.

۴. تزک بابری. رشید اختر ندوی ژباړه. ۱۹۹۹ م. سنګ میل چاپ لاهور. ۲۷۲ مخ

۵. شېر شاه سوري. ۱۵۴۰.نه ۱۵۴۵ پوری. ډاکټر حسېن خان. فېروز سنز لاهور. ۱۹۸۷ م

د شېر خان نه شېر شاه

د روپۍ توری په پښتو ژبه کې هره ورځ د کاروباریانو په خوله وي دا توری د شېر شاه له وخته د پېسو لپاره وکارول شو. د روپۍ په نوم لومړۍ سیکه د شېرشاه له نوم سره په بهار کې ضرب شوه، چې دی لا د هند پوره واک هم نه و ترلاسه کړی. تر هغې په هند کې د بهلولي په نوم سیکه رواج وه، چې د بهلول لودي پر وخت معرفي شوې وه او د بابر او همایون تر وخته دا سیکه په بازار کې چلېده.

مغل باچا بابر په ۱۵۴۰ م کې مړ شو، نو د هند په لر او بر کې پښتانه بیا فعاله شول. د سلطان سکندر زوی د بنګال په خاوره واکمن و . ده بهار ته پام نه و

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړی او دومره توان یې نه لاره، چې هند یې له مغلو اخیستی وای، خو دده پلویانو لیدل، چې په سیمه کې د شېرخان اغېز مخ په زیاتېدو و. په دې وخت کې شېر خان دوه سیاسي ودونه وکړل. د بهار د والي سلطان محمد د کونډې دودو سره، چې د جلال خان لواني مور وه. شېر خان دجلال پوځي اتالیق و. بل واده یې د چونار د واکمن تاج خان سارنګ خاني له کونډې سره وکړ، چې لاډو نومېده او په دې واده د چونار کلا دده لاس ته ورغله.

په ۱۵۲۸ م کې د سلطان سکندر زوی محمود لودي په بهار حمله وکړه او د خپل نوم د سیکې په ضربولو یې دا هم پخپل قلمرو کې شامل کړه. دده د نوم سیکه هم دلته د انګرېزانو پر وخت موندل شوې وه. شېر خان هم مجبوره شو، چې لنډ وخت لپاره د هغه واک ومني، خو هغه په دې وخت کې د بابر زوی همایون ته لیک واستاوه، چې که سلطان محمود له مغلو سره جنګ وکړو، نو دی به د لودي لښکرو نه بېل شي. د شېر خان پوځي ځواک چې زیات شو. نو دی په بنګال کې له سلطان محمود سره وجنګېده او د

بنګال سیمه یې ترې واخیسته. د ګجرات او د مالوې افغانان لا پخوا د شېر خان پلویان ول. نو ده اوس د ډیلي ته سترګې سرې کړې، خو له همایون سره یې د سیاست نه کار واخیست. له هغه سره یې د سولې تړون وکړو او د تړون تر مخه شېر خان د مغلو له خوا د ټول بهار واکمن ومنل شو.

په دې وخت کې هغو افغانانو، چې شېر خان ته یې په ټیټه سترګه کتل، دده تر بېرغ لاندې راټول شول. ددې نه علاوه ده بې شمېره راجپوت (هندو)، مغل، ترک، ازبک او تاجک امیران د انتظامي کارونو لپاره وټاکل. په ۱۵۳۷ کې همایون دده پر ضد وخوځېد او د چنار او د روهتاس کلا ګانې یې ترې ونیولې. بیا همایون بنګال ته وړاندې شو او شپږ میاشتې هلته و، خو په واپسۍ کې د چوسه په مقام له شیر خان سره په جنګ کې له سختې ماتې سره مخ شو او د ډیلي پر تخت یو ځل بیا افغان باچا کښېناستو.

د مغلو د ماتې لامل دا و، چې همایون د بابر باچا مشر زوی او د سلطنت وارث یو نرم او درویش طبیعته کس و. مرزا کامران له ده شپږ کاله کشر او بابر پخپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوند کې ورته د کابل او کندهار صوبې ورکړې وې، چې دی يې با اختياره باچا و، خو کله چې بابر مړ شو، نو مرزا کامران د ورور په ضد لښکر وکړو او په پنجاب يې حمله وکړه. ده لاهور او حصار فېروزه ونيول. همايون د ورور دا حق ومنلو او هغه ته يې د پنجاب پراخه زمکه پرېښوده. د بابر درېيم زوی مرزا هندال هم د همايون په مخالفت ډيلي ته ورغلو. هغه وخت همايون په چوسه کې له شېر شاه سره په جنګ اخته و. بيا مرزا کامران ډيلي ته ورغلو، هندال يې لرې کړو او همايون ته يې ووېل چې اوس به د شېر شاه پر ضد دده پلوي وکړي، خو هم په دې ورځو کې هغه ناروغه شو او شک يې پيدا کړو، چې ګوندې ده ته د همايون په وينا زهر ورکړی شوي دي. همايون ورته ډېر ډاډ ورکړ، خو هغه له وېرې بيا پنجاب ته وتښتېدو.

کامران د لاهور نه د خپل ورور له حريف شېر خان سره د روغې خبرې پېل کړې. هغه وخت همايون په قنوج کې د شېر خان نه ماته خوړلې وه او د ملتان پر لور روان و. شېر خان د کامران مقابلې لپاره لاهور ته

ولاړو او هغه يې کابل ته په تېښته مجبوره کړو. د بابر څلورم زوی مرزا عسکري نومېده، چې همايون ورته د سمبهل سيمه په واک کې ورکړې وه. ده چې ګجرات ونيولو، نو د ټول هند د باچا کېدو لپاره يې اګرې ته مخه کړه، خو په دې وخت کې ترې همايون وړاندې شو. عسکري د ورور نه بخښنه وغوښته او هغه يې وبخښلو.

په **۱۵۴۰** کې همايون په چوسه کې د شېر خان نه د جنګ په بايللو لومړی اګرې، بيا ډيلي او ورپسې د ملتان له لارې سندھ ته ولاړو. دده د کورنۍ ښځې او ماشومان څه په اګره، نور ډيلي او يو څه په لاهور کې ول. د هغه مېرمنه بېګم باچا په چوسه کې د جنګ په مېدان کې يو خېمه کې پاتې شوه. شېرخان غوښتل چې دا د نور مغل کورنۍ سره کابل ته ورواستوي، چې مرزا کامران پکې واکمن و، خو ملکې شېر خان ته خواست وکړو، چې دا هم هلته (په هند کې) پاتې کېدل غواړي. هغه وېرېده چې کامران به ورسره ښه چلن نه کوي. شېر خان ورته ووېل " په دې به زما نوم بد شي. ټوله دنيا خبره ده چې افغانان د عزت او احترام

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاوندان دي، که ته دلته پاتې شوې، نو دا عزت او احترام به خاورې شي. ښه به دا وي، چې ته کابل ته ولاړه شې" د بېګم پادشاه په غوښتنه شېر خان سور هغې ته يو ليکلی فرمان ورکړ، چې پکې ليکلي وو، " د کابل سيمه ستا په اختيار کې درکوو. زما له خوا به هيڅوک هلته نه ورځي (يعني په کابل به حمله نه کېږي) هغه وخت د کابل د سيمې سرحد د اباسين د لوېديځې غاړې نه پېل کېده.

شېر خان په ۱۵۴۰ م کال کې د شير شاه په نوم د هند واکمن شو، چې دی د ۲۴ يا ۲۵ کالو و. دده د حکومت موده پينځه کاله وه او په دې لنډ وخت کې ده په هند کې دومره پياوړی سيستم جوړ کړو، چې وروسته ترې مغلو هم کار اخيسته. دده په سلطنت کې د هند جنوبي برخې، لکه دکن او د پېښور نه وراخوا سيمې نه وې شاملې. همدغسې د کشمير او د هماليه غرني رياستونه هم دده له واکه وتلي ول، خو دده حکومت له اټک نه تر بنګاله غزېدلی و، چې په ۶۲ انتظامي برخو يې وېشلی و. هرې برخې ته به يې سرکار وايه. دا سرکارونه بيا په پرګنو ويشلي ول، د

هرې پرګنې سرکاري چارواکي، امين، شقدار، خزانچي او محرر (ليکونکی) و. محرر به د دوو ژبو (فارسي او هندي) و. د بهار د واکمن په حېث به ده هر دوه کاله وروسته حکومتي چارواکي له يو ځای نه بل ته بدلول، چې د اداري فساد مخه ونيسي او له يوې بلې سيمې سره هم بلد شي.

په هند کې د انګرېزانو په وخت هم سرکاري ملازمان د دوو کالو لپاره په يو ځای ساتلی شول.

د شير شاه له خوا په لومړي ځل د هند زمکه کچ شوه او د ماليې اخيستل يې د کال د زمکې د حاصلاتو په سر وټاکلو. نتيجه يې دا وه که په يوه سيمه کې به ښه فصل نه و شوی، نو هغوی ته به يې ماليه معاف کړه. په تجارتي مال يې د ګمرک يا د محصول اخيستو کار پيل کړو، چې سرکاري خزانه پرې جوړه شوه..د ډاک (پوستې) سيستم پخوا هم و، خو اوس د سړک په سر ډاک خانې جوړې شوې. په دې توګه په هند کې دا لومړی حکومت و، چې د عامو خلکو دښېګړې او دوی ته د سروسونو ورکولو لپاره يې کار وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شېر شاه تر ټولو مهم کار په ټول هند کې سړکونه جوړول و. ده غوښتل چې سهسرام له اګرې سره ونښلوي، نو د اګرې نه جودهپور او چتوړ ته، د اګرې نه برهان پور ګجرات او له ملتان نه یې تر لاهور پورې نوي سړکونه جوړ کړل. د سړکونو په دواړو غاړو یې د ونو د کرلو او د مسافرو لپاره سرایونه، چې د مسلمانانو او هندوانو لپاره بېل بېل ول، جوړ کړل. دده تر ټولو مهم سړک جرنېلي سړک دی، چې په انګرېزي کې ورته "ګرېنډ ټرنک روډ" یعنې جي ټي روډ وایي. دا د هند د لویې وچې تر ټولو لومړۍ غټ او پوخ سړک و، چې د بنګال د سنار ګاون (اوسني بنګله دېش په نراین ګنج کې) نه تر پېښوره غزېدلی و. وروسته بیا مغلو دا سړک له پېښور نه تر کابله وروغځاوه.

دوه زره پینځه سوه کلومیټر اوږد د شېر شاه جرنېلي سړک د هند دا مهم ښارونه پخپلو کې نښلول: کلکته، بنارس، اله اباد، کان پور، ډیلي، امرتسر. لاهور او پېښور. ددې لویې لارې بنسټ شېر شاه سوري په ۱۵۳۳ م کال په بنګال کې کېښود. د شېر

شاه نه وړاندې د هندو شاهي (وړو کوشانیانو) په دوره کې د پټالي پوترا (اوسنې پټنه) او د ټېکسلا تر منځ لویه لاره وه. په دې سړک هره فاصله کې کاوس مينارونه (یو کاوس څلور میله وي) جوړ شوي ول، چې د پوسټ خانې کار یې هم ورکاوه او ځینې یې تر اوسه پاته دي.

د شېر شاه په بریالیتوب کې دده د پوځ د تکړه جنرالانو او امیرانو لاس و، چې پخپل استعداد به یې ورته کارونه سپارل. په دې توګه هغه د خپلوۍ او سفارش له لارې په منصبونو د نالایقو خلکو د ټاکلو مخه ونیوله، په تېره بیا په پوځ کې یې داسې کسان نه پرېښودل. ده خپلو پوځیانو ته د میاشتني معاش د ورکولو نظام هم معرفي کړو او جنرالانو ته به یې لوړه تنخا ورکوله. همدا وه، چې د پوځ افسران ورته په هر حال کې پتمن پاتې شول. دده تر ټولو بااعتباره امیر خواص خان د بنو د مروتو د قبیلې نه و، خپل نوم یې صاحب خان و او د خپل مشر ورور خواص خان نوم ورته ورکړی شوی و، چې په بنګال کې د یو جنګ پر وخت په اوبو کې د ډوبېدو له لامله مړ شوی و. دی د

شېر شاه تر ټولو مهم پوځي جنرال او صلاح کار و او دده د نایب په توګه یې کارکاوه. د جنګ په مېدان کې به ورته مخالفینو توره بلا ویله، چې ښایي یا خو دده رنګ تور و او یا به یې توري جامې اغوستلې. د شېر شاه کشر زوی جلال خان چې سخت قهرژن و، هغه هم له ده وېرېده. دی ډېر دیندار او عبادت کوونکی کس و او د شېر شاه کورنۍ ته سخت پتمن و.

یو بل امیر هیبت خان نیازي له مغلو سره په جنګ کې د شېر شاه صلاح کار و او د پنجاب والي یې ټاکلی و. جلال خان د پوځ یو کوماندان او د شېر شاه له زوی جلال خان سره یې د مغلو پرضد د چونار د کلا دفاع کوله. کله چې همایون په خوشاب کې د ایران په لوري په تېښته و، نو د جلال خان پوځ ورپسې و. قطب خان نایب د هغو جنرالانو نه و، چې له مغل باچا همایون سره یې د جنګ پر وخت د پوځ مشري په لاس کې وه. سیف خان ازاخیل سرواني له مغلو سره د جنګ پر وخت ټپي شوی او همایون ته ورل شوی و. هغه دده په مېړانه ورته بخښنه وکړه او خوشې یې کړو.

د شجاعت خان اصل نوم شیخ اسمعیل و او د سور

کورنۍ غړی و. د بنګال په جنګ کې په مېړانه ښودلو ورته شېر شاه د شجاعت خان خطاب ورکړی و. ده له اګرې سره نږدې د ګوالیار کلا د مغلو نه نیولې وه. بر مزید کور هم د سور کورنۍ غړی و. له مغلو سره د جنګ پر مهال دی له خواص خان سره د هغو ډلو مشر و، چې د همایون پسې و. سرمست خان سربنی د شېر شاه دیني ورور و او دده پلار د حسن خان په پوځ کې شامل و. د قنوج په جنګ کې دی د پوځ سپه سالار و. حاجي خان بېټني د بنګال فاتح او د شېر شاه مهم جنرال و. حاجي خان ترین د پنجاب د واکمنو په ډله کې شامل و. جلال خان جالو (جلو) د قنوج د جنګ پوځي کوماندان و. میا خواجه اسمعیل جلواني په غازي پور کې و او د شېر شاه له خوا ورته لیک استول شوی و، چې دی دې د بنګال نه پر مغلو حمله وکړي. هغه د بلې غاړې نه په مغلو برید وکړ، خو دا لیک د مغلو قوماندان محمد زمان لاس ته ورغلو. هغه اسمعیل جلواني سمدلاسه وواژه. دده زوی راې حسین خان جلواني د قنوج په جنګ کې د چپ لاس د پوځي ډلو کوماندان او د پنجاب واکمن و. عیسی

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان نیازي د پنجاب یو سردار او د ناګور والي و.
حمید خان کاکړ د چوسه په جنګ کې د پوځ سپه سالار او د ملوټ د سیمې والي و. سید شمس ابادي هغه افغان و، چې د قنوج په جنګ کې یې همایون ته د ماتې ورکولو او دده د تېښتې پر وخت د نورو افغانانو په مرسته د همایون ژوند ژغورلی و.

د پوځ په پرتله د ملکي انتظام لپاره شېر شاه د هرې سیمې ځایي خلکو ته کار سپارلو. دده د مالیې او د ګمرک زیاته برخه د هندوانو په لاس کې وه، چې د پیسو په حساب او د دوسیو په ساتنه کې تکړه ول. د خپل سلطنت د پوځي ځواک د ساتلو لپاره شېر شاه لویو کلا ګانو په اهمیت خبر و او په بهار کې د روهتاس، چونار او د شېر ګړه کلا ګانې دده لاس کې وې.

د هند د انتظام او د کلا ګانو له جوړولو سره سره به شیر شاه زیات وخت له هغو راجپوت ریاستونو سره جنګونه هم کول، چې یا خو یې ورته شر جوړولو او یا یې د مالیې په نه ورکولو دده نه سرغړونه کوله. په مرکزي هند کې داسې یوه سیمه چې راې سېن نومېږي

او اوس په مدهیه پردېس کې دې. د غونډۍ د پاڅه جوړه کلا د بهیا پورن مل په لاس کې وه او شیر شاه ته داسې خبر رارسېدلی و، چې هغه ځینې مسلمانې ښځې هلته بند ساتلې وې. شېر شاه دا کلا محاصره کړه او د خبرو له لارې یې پورن مل اړ کړ، چې بهر راوځي. پورن مل په دې اعتبار بهر راووتلو، چې پښتانه خپل لوز نه ماتوي خو د شیر شاه پوځ دی هم هلته ووژلو او ددې کلا نوم اسلام اباد شو، خو اوس د غونډۍ د پاڅه دا ځای د لویې لارې په سر تلونکیو ته یو ه کنډواله ښکاري او راې سېن د یو څو کلو پښتانه په تاریخ خبر هم نه دي.

د شیر شاه په تاریخ کې دا د هغه د بد نوم لپاره یوه بېلګه شوه.

د کالنجر کلا دهندوستان په مرکزي سیمې بندېل کهنډ کې د اله اباد نه سل میله لرې لوېدیځ کې د یوې غونډۍ د پاڅه په اوونیم کلومیټر اوږده ساحه کې جوړه ده. د اریایي عقایدو پر بنسټ دکالنجر کلا نیول د انسان له وسه بهر و. دا د زمکې نه ۱۲۰۰ فټه لوړه ده او دیوالونه یې ۸ میټره پلن دي. محمود غزنوي هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

په **۱۰۲۳** م کې ددې کلا د نیولو هڅه کړې وه، خو تر یوې لنډې محاصرې وروسته یې پرېښوده. هغه وخت ددې شاو خوا ګڼ ځنګلونه ول، چې د پوځ لپاره د توپونو او نورو اکمالاتو وړل ډېر خطرناک و. د کالنجر راجه د شېر شاه تابع نه و او دهغه یو حریف بیر بهان ته یې هم پناه ورکړې وه، چې د بهاټیه راجه و.

کالنجر د بندیله خلکو ټاټوبی دی او دوی به خپله سیمه په ډېره میړانه ساتله. دوی د مغلو نه زیات د افغانانو نه کرکه کوله، ځکه یو خوسکندر لودهي ددوی ملک وران کړی و، دویمه دا چې شېرشاه د راې سېن له راجه پورن مل سره ډېره بده وضع کړې وه او د کالنجر راجه د پورن مل غوندې ځان شېر شاه ته نه سپارلو، چې پایله یې هسې هم دده مړینه و، نو ځکه هغه په جنګ کې خپل مرګ ته غاړه ایښې وه. دریمه دا چې اوس راجپوت له بارودو سره بلد ول او هغه وېره یې ترې نه لرله، چې پخوا یې وه او تر ټولو لویه خبره دا چې د نورو سیمو راجپوت هم دلته را ټول ول او د بندیله عامو خلکو هم چریکي جنګ کاوه او افغان پوځ ته به یې په چالاکۍ زیان رسولو.

شېر شاه دا کلا اووه میاشتې محاصره کړې وه. د کلا دېوالونه لوړ ول او د دې لپاره چې د بارودو ګولۍ دننه وغورځول شي، د لرګي ارابې جوړې کړې شوې، چې پوځیان به ورباندې ختل او بارودی ګوله (بم) به یې دننه وروېشتو. دا بمونه د کلا له دیوال سره نږدې زېرمه شوي ول، د کلا دننه د فعالیت د لیدو لپاره شېر شاه پخپله په یوې لوړې ارابې ودرېدو، چې ددې بمونو د تاوان جاج واخلي. په دې وخت یوه ګوله دننه په کلا کې د پریوتو پرځای له لوی دېوال سره وجنګېده اوبېرته د بارودو په زېرمه راولوېده. شیر شاه د دې زېرمې سره نږدې و او دده ارابې هم اور واخیستو او د بارودو ګولۍ هرې خوا ته والوتې. د شېرشاه وجود وسوځېده او دی سمدلاسه خپلې کېږدۍ ته یوړل شو. په دې وخت کې هغه خپل جنرال ته د جنګ د جاري ساتلو ویل او په پوځ کې شوک د باچا د حال نه خبر نه شول. شاهي طبیب دده د علاج هڅې وکړې او درې ورځې وروسته د کالنجر کلا ونیول شوه، نو شیرشاه ته خبر ورکړی شو.

په **۱۵۴۵** م کې د مې په **۲۲** نېټه شیر شاه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کالنجر کې په ټپي حالت کې خپلې خېمې کې پروت و. هم هغه وخت دده د پوځ افسرانو دده د دوو زامنو په اړه خبرې وکړې، چې کوم یو به د حکومت وړ وي؟. د باچا د مړینې خبر هم پټ وساتل شو. د شېرشاه سوري لس زامن ول، چې عادل خان، جلال خان او رشید خان د یوې مور نه ول او قطب خان، سلیم خان، کمال خان، رکن خان، نصرت خان، نور خان او قایم خان د نورو مېندو نه ول. د شېر شاه دا پلان و، چې تر خپلې مړینې وروسته خپل سلطنت په دووزامنو ووېشي. دوی دواړه په جنګ کې تکړه، خو د سیاست په میدان کې بې کاره ول.

عادل خان با اخلاقه خو سست او د فېصلې کولو توان یې نه لاره. جلال خان لکه د تونډې سیلۍ ښه پوځي، خودسر او کینه لرونکی و. مخالفت یا په اعتراض به سخت په قهر شو او خلک به ترې ویرېدل. د جنګي مهارت له کبله د پوځ په ځوانانو ګران و. د شېرشاه پخوانیو باتجربه امیرانو به وربانډې شک کاوه. د شېرشاه یوه کمزوري دا وه، چې نه یې څوک وزیران ول او نه یې د شورا مجلس، د پښتنو د جرګو

روایت یې له سره ختم کړی و. د هغه امیران یوازې جنګیالي سرداران ول، چې د هغوي کار جنګ کول او زمکې ساتل وو. هغه خپلو امیرانو ته لوړې تنخواه ګانې ورکولې، چې د خپل قام او ټبر مرستې ته اړین پاته نشي. په دې توګه شېر شاه لومړې باچا و، چې په هند کې یې د فساد او د ماما خېلۍ مخه ونیوله.

اخر په کالنجر کې په دې وړاندیز زیات امېران په یوه خوله شول، چې دواړو ورونو ته دې د پلار د مړینې خبر واستول شي. هر څوک چې کالنجر ته اول راورسېده، هغه به باچا وي. مشر عادل خان هغه وخت په رنتهمبور په کلا کې و، چې ددې ځای نه یو نیم سل میله لرې و. د ده زوی محمود خان د نیکه په کېمپ کې و، دی یې راوبللو، لیک یې ورته ورکړ، چې سمدلاسه پلار ته ورشي او هغه خبر کړي. دویم لیک یې جلال خان ته رېوا نومې پوځي چاونۍ ته ور ولېږلو، چې د کالنجر نه پنځوس میله نبغ په لاره پروت و.

جلال خان ته چې د پلار د مړینې خبر راورسېدو، نو دی د جنګ په مېدان کې و. ده خپل احساسات ځرګند

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه کړل او د یو منظم پوځي افسر په څېر یې د راجپوت ځواک پر وړاندې خپلې حملې جاري وساتلې. هغه ته دا کمزوري ښکاره شوه، چې د دښمن په مقابل کې دې جنګ بند کړي. هغه وخت ممکن د جنګ بندول ورته نور تاوان اړولی وای. څلور ورځې په جنګ اخته و، ترڅو چې مېدان یې وګټلو، نو بیا کالنجر ته روان شو.

عادل خان سره څلور ورځې وې، چې که غوښتلي یې وای نو کالنجر ته رسیدای شو. او که نه په اګرې کې، چې د رنتهمبور ته ډېر نږدې و، خپل حکومت اعلان کړی وای، خو دی هم هلته پاته شو. جلال خان چې په پینځمه ورځ راورسېدو، نو مشر ورورېې نه و او دی په هاغه ورځ د شیر شاه د ځایناستي په توګه د هند باچا اعلان شو. ښایي د اور لمبو د شېرشاه سږو او زړه ته تاوان رسولی و او دی د خپلو ټپونو له لاسه په خپله خېمه کې د سوځېدو په درېمه یا څلورمه ورځ مړ شوی وي. دده مړی یې هم هلته د کالنجر کلا ته نږدې په خاورو کې امانت کړو او وروسته یې سهسرام ته یې یوړو او په هغه مقبره کې یې خښ کړ،

چې پخپل ژوند کې یې جوړه کړې وه.

په راتلونکو څو میاشتو کې عادل خان په مېوات کې د خپل حق لپاره د جنګ اعلان وکړو، خو جلال نه یې ماتې وخوړه او بهار ته ولاړو. ددې نه وروسته د تاریخ پاڼې سپینې دي، چې عادل څنګه او د چا له خوا ووژل شو او که نه پخپل مرګ مړ شو. د ده داولادونو او مېرمنو په اړه هم څرګنده نه ده چې څه شول. د سهسرام په هدیرو کې د دوی قبرونه تراوسه شناخت نه لري.

اسلام شاه د پلار په حکومتي او پوځي تګلاره روان و، خو په هر چا به یې شک کاوه او کله چې خواص خان په څېر دیندار او سوري کورنۍ ته پتمن جنرال یې ووژلو، نو د شیر شاه امیران ترې بېل شول. دی پخپله د عقیدې ټینګ مسلمان و، خو مذهب یې د سیاست نه بېل کړو. دده انصاف په دوو اصولو ولاړ و: یو دا چې هره فېصله دې په وخت او عدالت دې له ټولو سره یو شان وي. دی د خپل پلار په شان خواریکښ او د حکومت په معامله کې سخت ګیر و. دده په هر سرکار (ولسوالۍ) کې څلور زره سپاره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

عامو خلکو د ساتنې لپاره تېار ولاړ ول. د شېر شاه له خوا ملکي انتظام ده نور هم ښه کړو او له کومو خلکو سره چې مالي مرستې کېدې، هغه یې په ځای ساتلي وو.

خو د شیر شاه د تکړه والیانو په لړې کولو ده اګره خپل زوی ابراهیم سور او لاهور خپل د خورمېړه احمد خان سورته ورکړل، چې نه په حکومت او نه په اداره پوهېدل. په دې وخت کې د شېر شاه یو وراره سکندر سور هم په اګرې کې د ابراهیم په مقابله کې راووتلو او پخپل نوم یې سیکه هم ضرب کړه. د بابر زوی همایون، چې د ایران له باچا سره یې پناه وړې وه، د هند د حالاتو نه خبر شو، نو د پلار د سلطنت د تر لاسه کولو لپاره بیا د کندهار د لارې هند ته روان شو. ده د جلال خان په ژوند کې د لوېدیځ پنجاب سوري امیرانو ته د پېسو په ورکولو دوی له ځان سره یو کړي ول. اسلام شاه د یوه ناسور دلاسه په ۳۰ اکتوبر **۱۵۵۳** م کې د اته کاله حکومت نه وروسته مړ شو او په سهسرام کې خښ شو.

اسلام شاه د هند راجپوت او نور نامسلمه دومره

نازول، چې افغانان به ترې ګیله من ول. دده یو لوی جنګي مشاور د دربیمې طبقې هندو هېم چندرا (هیمو) و. عادل شاه بیا تر دې حده هېم چندرا ته اختیارات ورکړل، چې دده لپاره مغلو سره جنګېده. مغلو به هیمو ته په سپکه کتل، چې افغانانو ته ډېر پتمن و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

۱. شېر شاهي تاريخ. د عباس سرواني ليکنه، د ډاکټر دولت محمد ژباړه، د افغانستان او هند د ښو اړيکو سيمينار په وياړ د کابل پښتو ټولنې چاپ. ۱۳۵۴ هـ.ش(۱۹۷۵) . مهتمم عبد الرحيم وحيد. ۱۲۲، ۲۵۷ مخونه

۲. د ډيلي د پښتنو باچاهانو تاريخي جدول. ايدورډ ټهامس ۱۸۷۱ م. د ۳۹۸ نه ۴۱۰ مخونه.

مقبرې او کلا ګانې

په دې کې شک نشته، چې د شېر شاه ټاټوبی سهسرام و، ده د خپل ماشومتوب او د ځوانۍ ښه وختونه دلته تېرکړي ول. دا ښاريه د پټنې نه نږدې دوه سوه کلوميټره لرې ده، خو د بهار په لر او بر کې د شېرشاه د نوم ځايونه ښيي، چې دا د هغه خپل وطن و. د پټنې د لوی پوليس سټېشن مشر ته مې چې کله د شېر شاه نوم واخيستو، نو راته يې وويل " شېر شاه د بهار سپوت و، هغه ددې ځای اوسيدونکی و او مونږ يې چرې پردی نه ګڼو" د شاه آباد، شېر ګهاټې، شېر پور او شېر ګړهـ دا ځو نومونه دي، چې اوس هم د هغه د دور انګازې لري. په دی کې مې ځينې ځايونه پخپلو سترګو وليدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیر شاه مقبره د اوبو په منځ کې ده ، دا په یو دُکانچه چې له زمکې څخه دېرش فټه لوړه ده او څلور گوټیز شکل لري، جوړه ده او چارچاپېره یې یو زر مربع فټې تالاب جوړ دی، چې ۳۸ فټه ژور دی. د اوبو د تالاب نه دا مقبره ۱۵۰ فټه لوړه ده. د مقبرې څلورو گوټونو ته گومبدې جوړې دي او د لويې دروازې لاندې ته خانه ده. دننه یو لوی هال دی، چې چارچاپېره یې محرابونه د اویوه برنډه تري تاوه ده. د هرې خوا نه چت په څلورو محرابونو ولاړ دی او د هر یو محراب په منځ کې د اوسپنو کړې دي، چې یو وخت به پکې څراغونه ځوړند ول. د قبلې خوا ته درې محرابونه دي او د دېوال په تیږو قرآني آیتونه لیکل شوي دي. دا هال هشت پهلو دی او شپاړس کړکۍ لري، چې په دې توگه یې دا هال په ۳۲ برخو وېشلی دی.

د شېرشاه د قبر د پاڅه لویه گومبده ۲۳ فټه لوړه ده، چې د اوسپنې د لوی زنځیر برخه پکې پاتې ده. دده قبر فرش نه لږ لوړ جوړ دی او د پښو لوري ته یې اته نور قبرونه دي، خو په یو هم نوم نه دی لیکل

شوی. د مقبرې د دېوالونو تېږې بې ترتیبه ایښودل شوي دي او وروسته وربانديې په دېوالونو پلستر کې رنگ لگېدلی دی، چې لږ لږ اوس هم ښکاري.

دلته یو وخت نیلا او سپین کاشي خښتې هم کارول شوې وې، چې اوس یې هم یو نیم ژېړ بخنه ټوټه پاتې ده. د نقاشۍ خال خال نښې هم دي، چې نیلا رنگ پکې واضح دی. د بهر نه دا مقبره درې پوړیزه ښکاري، چې ځینې برخې یې نمایشې دي. په دویم او درېیم پوړ کې وړې چترۍ او گومبدې په تیږو جوړې دي. مقبرې ته د ورتلو لپاره ددې په شمال کې درې سوه فوټه اوږده یوه لاره جوړه ده.

د ۱۲۳۲ م کال په سپتمبر کې یو انگرېز پیټر مندي ددې روضې یو انځور جوړ کړی و، چې ددې د تالاب په غاړه ونې لگېدلې وې او ټول ځای پاک صفا ښکاریدو. ښایي د مغلو پر وخت هم دا سیمه په ښه حال کې وه. د نولسمې پېړۍ په سر کې چې انگرېزانو دا سیمه ونیوله، نو دلته یې د تاریخي ودانیو سروې وکړه او هر څه یې د کاغذ پر مخ ولیکل. د ۱۸۱۲ او ۱۸۱۳ په دوو کلونو کې انگرېز سروې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوونکي فرانسس بوکانن، چې د سهسرام کوم انځور راښيي، هغه وربانـدې پخپلـه هـم د شـرم احساس ښکاره کوي. دی ليکي، " د مقبرې د تالاب د کنستلو نه وروسته ددې په خاوره شاوخوا يو کچه دېوال جوړ و، چې اوس وران دی. دلته ونې نه ليدل کيدې، د قبر ته ورتلونکې لاره په اوبو کې پټه او هغه وړه کوټه، چې ددې په سر کې جوړه وه، ړنګه ده. د روضې شاوخوا هر ډول قبرونه او ګومبدې ښکاري، ددې په لوېديځه غاړه عيدګاه جوړه وه. د مزار دروازه په يوې تېږې بنده کړې شوې ده، دې ته ورتلونکی پل مات شوی و اودا ښه خبره ده، چې ځوک ورته نږدې نشو ورتلی، که نه له دې ځايه به ډېر شيان وړل شوي وای".

بوکانن په سهسرام کې يو فقير وليده، چې ځان يې د شېر شاه د کورنۍ غړی باله، خو هيچرې د هغه قبر ته نه و ورغلی. انګرېز افسر په يوې کشتۍ کې د تالاب نه د مقبرې ودانۍ ته ورغلو او ليکي: " په تالاب کې د انسان او د ځناورو فضله مواد ښکارېدل، ډېرو هندوانو دلته ځانونه مينځل او ان ددې اوبه يې څښلې. د اينځر د ونو جرړو د مقبرې دېوالونه او ددې

چا چاپېره وړو ودانيو ته ښه زيان رسولی دی، ددې يوه ګومبده پريوتې ده. د شېرشاه ددې مقبرې د ساتنې لپاره د وقف زمکې وې."

ښايي د انګرېزانو پر وخت دا ځای پاک کړی شو اوکله چې نامتو لرغون پوه جارج کننګهم څو کاله وروسته سهسرام ته ورغلو، نود شېرشاه د مقبرې په اړه ليکي: " په هند کې مې د تاج محل نه وروسته دومره ښکلې مقبره نه وه ليدلې"

د شېر شاه د مقبرې نه نيم ميل اخوا شمال کې دده د زوی اسلام شاه (جلال خان) مقبره ده، چې نيمګړې پاتې ده. دده د مقبرې ګومبده لسو نه پينځلس فټه لوړه جوړه اونقشه يې هم هاغسې ده لکه چې د شېر شاه د مقبرې وه. په دې ګومبده کې له اسلام شاه سره دده اخښی عادل شاه سورهم خښ دی او د ماشومانو پينځه قبرونه هم دي. اسلام شاه په ١٥٥٣ کې په ګواليار کې مړ شو، نو زوی فېروز خان ماشوم و. دده خپل اخښی (د ښځې ورور) مبارز خان د خپل زوی سرپرست جوړ کړی و، خو د هغه په جنازه کې دده دواړه ماشومان ورک شول. مبارز خپل خوريونه ووژل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او پخپله يې د سلطان عادل شاه په نوم په گواليار کې خپله باچاهي اعلان کړه. دا د مبارز خان لويه تېروتنه وه، ځکه که ده د شېر شاه سور د لمسي د سرپرست په توگه باچاهي کړې وای، نو ډېر پښتانه به د سورکورنۍ د نومونو په وياړ ورسره يو شوي وای، خود حکومت حرص د عقل دښمن وي. ښايي دا ماشومان د وژنې نه وروسته د اسلام شاه وفادارو ملازمانو دلته ښخ کړي وي.

د شېر شاه د مقبرې په جنوب کې دې مقبرې ته ورته يوه بله مقبره هم ده، خو دا هم نيمگړې پاتې ده او د قبر د پاڅه خپر هم نشته. ځايي خلک وايي، چې دا د شېر شاه د پير روضه ده، خو ثابته نه ده. د سهسرام د ښار په منځ کې د شېر شاه د پلار حسن خان سور مقبره هم ده، چې چار چاپېره ترې لوی دېوال تاو دی. دا يو مستطيله ودانۍ ده، چې په ختيځ، شمال او جنوب لوري دروازې لري او هر يو گوټ ته يې يوه گومبده وه. لوېديځ لوري ته يې يو جومات دی، چېچوړښت کې د شېر شاه د مقبرې په شان دی، خو وړوکی او دوه دروازې لري.

د دې ودانۍ په کتلو انگرېز سروې کوونکي بوکانن، ډېر د شرم او د کرکې احساس کوي. وايي: " تحصيلدار يا ماليه اخيستونکی، چې مسلمان دی له جومات سره جوخت خپل کور جوړ کړی دی او ښه پاک يې ساتلی، يو کس ورله هره ورځ صفاي کوي او دی ورله معاش هم ورکوي، خو مقبره او جومات يې بې غوره ساتلي دي، چې د اينځر د ونو په جرړو ورو ورو په ړنگېدو دي. کله چې انگرېزانو دا سيمه ونيوله، نو هغوی دلته يې خپل گودام جوړ کړو او د مقبرې په کوټه کې يې خپله اسلحه وساتله. اوس دلته لوښي لرگي ايښي دي او دا ټول د کوليانو (بار وړونکيو)، مزدورانو او د عامو خلکو د تگ راتگ ځای شو. يواځې د قبر دروازې يې په خاورو بندې کړي دي، نه د اينځر ونې وېستل شوي او نه د دې صفايي کېږي".

په نولسمې پېړۍ کې د سهسرام زياتره کورونه د خښتو جوړ و او کاشي خښتې به هم پکې کارېدلې، کوڅې يې تنگې او کږې وږې وې، خو بوکان ته د بهار په پرتله ښه حالت کې ښکاريده. هغه وخت دلته د هندوانو په پرتله مسلمانان په زيات شمېر کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسېدل او د دوی هدیرې پکې هر ځای ښکاریدې.

بوکانن د شېر شاه د کور یادونه کوي او وایي: "د شېر خان کور د ښار په شمال کې جوړ و، چې اوس پکې د خښتو ډېری ښکاري. د دې یوې غاړې ته هندو مندر جوړ کړی شوی دی، خو ددې کنډوالو او د خښتو شمېره دومره کمه ده، چې گومان نه کېږي چې شېر خان به دلته اوسېده.

یو پیر زاده چې شاه صاحب (سجاده نشین) نومېږي، د خپل باغ دروازه راته پرانسته چې هر ډول مېوې او گلانو ونې او بوټي پکې ول. د سهسرام کلا اوس هم شته، چې ده (شېر شاه) به پکې ژوند کړی وي. د سهسرام نږدې غرونه ترې درې میله لرې دي او یوه تنگه لاره پکې جوړه ده. ځېرمه ورته د کدرا سیند بهېږي. د شاه صاحب د کورنۍ یو تن (مشر) ددې سیند د پاڅه پل جوړ کړی و.

د سهسرام کلا د هگۍ په بڼه جوړه ده او دواړو غاړو ته یې لوی فصیل په سر گول برجونه دي. په دې کلا کې درې پوړیزه ماڼۍ رنگ محل نومېده، چې تشې کنډوالې یې پاتې دي او عام خلک ورته "قلعه"

وایي. د کلا زیاته برخه اوس د پولیسو تاڼې او نورو ودانیو اخیستې ده. د ښار نه یو میل لرې په جنوب کې د علاول خان مقبره ده، چې ددې ټولو مقبرو جوړونکی د شېر شاه مهندس و. دا مقبره ساده او ښکلې ده، خو ددې حالت هم ښه نه دی او یو وخت دې مقبرې ته نږدې یوه فاحشه خانه هم وه."

علاول خان سور د جون پور د یو سردار محمد خان سور زوی و. په هند کې د هغه د لاس جوړې شوې ځینې ودانۍ د شېرشاه او پخپله د علاول خان د لوړ فکر ښکارندوی دي. پخپله شېر شاه د هند د مهمو ودانیو مشاهده وکړه، چې د هندوانو معبدونه او د مسلمانو باچاهانو له خوا جوړ شوي جوماتونه او کلا گانې پکې وې. ده د لودیانو جوړښت هم ولیدو او په سهسرام کې یې د خپلې مقبرې نقشه پخپله جوړه کړه، چې د هندوانو د معبد په څېر د اوبو په منځ کې ده.

د سهسرام په ختیځ کې د غرونو د پاڅه د شېرگړه کلا ده. د کلا تېږه هم سور بخنه ده. د سهسرام په لوېدیځ کې کاو سیند بهېږي، چې په جنوب کې له یو بل وړوکی سیند کودرا سره یو ځای کېږي. د دې پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

غاړه شېر شاه يو مضبوط دېوال جوړ کړی و، چې د يو پله نه په غرونوکې شېر ګړه ته د ورتلو خفيه لاره وه. په برسات کې دا سيند ډېر سېلابي وي، خو په ژمي کې يې اوبه کمې وي. که څه هم په شير ګړه کې وړوکی بازار او کورونه ول، خو دا د شېر شاه مرکز نه و او ښايي د خپلې کورنۍ لپاره يې يو خوندي ځای ګڼلو، چې په بېړني حالت کې دده خزانه او نور اکمالات پکې ساتل کېده.

شېر ګړه د غرونو په ډډه کې پټ ځای دی او د لرې نه د غرونو يوه برخه ښکاري.

همايون چې د ډيلي پر تخت بيا کښېناستو، نو د اسلام شاه د اخښي عادل شاه سوري د کورنۍ د ټولو غړيو د ووژلو امر يې ورکړ. هغه وخت وېرېدلو ښځو په شېرګړه کې پناه واخيسته، خو اخره کې ورباندې ټول رسد بند کړی شو. کله چې دوی تسليم شول، نو ټول يې د قلا د فصيل نه لاندې وغورځول.

په بهار کې د روهتاس تاريخي کلا د شېرګړه نه ۷۰۰ فټه لوړه ده، چې د سون وادۍ ترې ښکاري. شېر شاه په ۱۵۳۷ م کې دا کلا د راجپوت نه ونيوله.

د روهتاس سيمه د لوړ غره د پاڅه په ۲۸ مربع ميله زمکه کې خپره وه او ډېرش کلي پکې اباد ول. کلا ته ورختونکي هره يوه پوړۍ ۱۲ نه تر اتلس انچه لوړه ده او اس ورباندې په ګرانه ختلی شو. دې کلا ته به تکړه ځوانان ختلی شول. ددې قلا ساتونکي د شروع نه د راجپوت قام خلک ولاو د چندرابن کورنۍ سره وه. دلته د اوبو درې تالابونه د دوی د راجه ګانو (بن راجه، ګور راجه او چندرابن وغېره) په نومونو دي.. شېر شاه دلته د پخوانۍ کلا په منځ کې نوې کلا جوړه کړه، چې د ختيځ نه لوېديځ ته ددې ساحه يو ميل او شمال نه جنوب ته نيم ميل وه.

په ۱۵۴۲ م کال د مې د مياشتې په پنځويشتمه نېټه شېر شاه د جهلم نه لس ميله سوېل لوري ته د روهتاس په نوم د يوې بلې کلا د بنسټ ډبره کېښوده.

د لويو کلا ګانو جوړونکي شېر شاه په ۱۵۴۱ م کې د ډيلي په جنوب کې د اندر پرستها تاريخي ځای د خپلې کلا لپاره غوره کړو، چې اوس د زاړه کلا (پرانا کلا) په نامه يادېږي. دلته يو جومات هم دی او پلان يې دا و، چې دا به ټول په سپينو مرمرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړېږي، خو دا تېره خلاصه شوه نو بيا مهندس ډېر په مهارت د سرو تېږې په کارولو دا جومات پوره کړو.

د کلا په منځ کې يو ګول برج دی چې اوس ورته "شېر منډل" وايي. دا اته څنډې لري (هشت پهلو) او په بره پوړ کې يې هرې خوا ته محرابونه دي، دا هم د هندو جوړښت په شان دی. وروسته بيا شېر شاه دلته خپل کتابتون جوړ کړو او يو ماښام ددې له پوړو راپرېوتو او مړ شو.

په بهار کې د سهسرام نه وروسته د سوري کورنۍ مېشت ځايونه د چېن پور په سيمه کې وو. دا په ځينو تاريخونو کې د چوند په نوم او په پارسي متنونو کې کله "جېند" او کله "جوند" ليکل شوی دی. د چېن پور نه دوه ميله ختيځ کې يو تاريخي مزار د مولي خان نومې ديني ثټهې په قبر جوړه ده. دده خپل نوم بل څه و، خو زيارت يې نږدې د ماهوله نومي کلي په نوم يادېږي. دا مقبره د تېږې نه جوړه او ګومبده لري او د خاورونور قبرونه هم ورسر جوړ دي.

د چېن پور په لوېديځ کې د بختيار خان مقبره ده، چې د ده مشر زوی فتح خان د شېر شاه زوم و. دده

مقبره د حسن خان د مقبرې په شان جوړښت لري، خو په ښه حالت کې ده. ددې چار چاپېره د تيږو دېوال دی او شاو خوا ترې ونې کرل شوي دي، خو ددې زړو ونو جرړې اوس د مقبرې يو دېوال ړنګ کړی دی. د مقبرې او د غونډيو تر منځ يو وړوکی سيند دی. په دې ګومبده کې پينځويشت قبرونه ول، چې ځينې پکې د چت نه راڅڅېدلو اوبو خراب کړي دي. مرکزي قبر اوس هم پر ځای دی او دولس ديارلس لوی او واړه قبرونه هم ورسره دي، چې ټول د يوې کورنۍ معلومېږي. دا څرګنده نه ده چې فتح خان کوم ځای ښخ دی، خو داسې ښکاري چې دی به له خپلو ښځو او ماشومانو سره يو ځای وژل شوی وي.

د فتح خان يو کشر ورور داود خان د مغلو د برلاسۍ پر وخت دا هديره جوړه کړې وه. دده قبر د پلار د قبر نه لږ لرې، خو وړوکی دې او ګومبده ورباندې نشته.

د بختيار خان د مقبرې په جنوب ختيځ لوري د اوبو يو لوې تالاب دی. ددې مقبرې مجاور اتيا (جريبه ښيرازه زمکه لري اود انګرېزانو په حکومت کې يې هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مقبرې د ساتنې لپاره د میاشتې لس دولس روپۍ اخیستې، خو د انگرېزانو په رپورټ کې لیکلي دي، چې دی د مقبرې خیال نه ساتي او دلته یو پیر درگاه ته زیات عقیدت لري، چې عثمان شاه نومېده او د شېرشاه نه وړاندې هلته موجود واو وایي چې دا هر څه د پیر په برکت کېږي.

عثمان شاه د سیمې د بړیڅ پښتنو لپاره یوه سپېڅلې ځته ده. د پیر عثمان قبر د سیند په لوېدیځه غاړه پر یوه لوړ ځای جوړ دی او د پاڅه پرې گومبده نشته. ددې چاپېره یو دېوال دی، ددې په شمال لوېدیځ کې د بختیارخان خوریی حسین خان خښ دی، چې د پیر عثمان د قبر دېوال یې پوخ کړی و. دده ښځې ماشومان او نور خپلوان هم په دې هدیره کې خښ دي ، چې په ځینو باندې گومبدې ولاړې دي. دلته یو وړوکی جومات هم جوړ دی.

داود خان د پیر عثمان زیارت ته نږدې په غونډۍ یوه باره دري جوړول پېل کړيې وه، چې نیمگړې دېوالونه یې پاتې دي.

په نولسمې پېړۍ کې د چېن پور زمین دار یو

پښتون و. هغه خپل زوی د انگرېزانو دیوان (منشي) ته ولېږه او ورته ویې ویل، چې دلته ټول دوه نیم سوه کورنۍ دي او په دې کې پنځوس کورونه د پښتنو ول، خو اوس پکې یوولس کورنۍ پاتې دي، خو د گاونډې سیمې زمین دار انگرېز ته وویل، چې دلته د پښتنو سل کورونه پاتې دي.

د بهار د نورو سیمو په پرتله په چېن پور کې د پښتنو کورونه ښه جوړ شوي دي. د هر کور سره د ختېو یوه کلا هم شته، چې ښه ساتنه یې کېده. د سیمې راجپوت دلته له پخوا راهیسې مېشت ول. دلته د دوی زړه کلا اوس هم شته، چې چارچاپېره ورته د اوبو خندق جوړ و او د دفاع لپاره یې کاراوه. ددې د پاڅه د شېرشاه یا د مغلو پر وخت یوه نوې کلا جوړه شوې وه، چې په کنډوالو کې یې خلکو د اوسېدو نوي کورونه جوړ کړي او یو مسلمان پیر هم دلته خښ دی.

د مغل باچا شاه جهان پر وخت د روهتاس گړهـ د کلا کوماندان اخلاص خان نومېده او د چېن پور سیمه هغه ته د جاگیر په توگه ورکړې شوې وه. ده د کلکتې په سړک د اخلاص پور په نوم یوه ښاریه اباده کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نولسمې پېړۍ کې د چېن پور هندوانو دعوه وکړه چې د سیمې پښتانه پخوا راجپوت ول او وروسته مسلمانان شوي ول او ځان له دوی بېل ګڼي. د مغلو پر وخت دې راجپوت هندوانو په نورو ځایونو کې ځان له کورونه جوړول او دوی سره به یوځای نه اوسېدل، خو د انګرېزانو په حکومت کې ورته هغوی د ژوندضمانت ورکړ، نو ورو ورو یې بېرته د دوی په منځ کې ژوند پیل کړ.

د هند د اریایي عقیدې پر اساس د ټولنې خلک په څلورو طبقو یا برخو وېشلي دي. برهمن تر ټولو لوړ او د معبدونو ساتونکي، ورپسې کهشتري یا جنګیالي چې ټول راجپوت پکې شامل دي، درېیم وېش یعنې کروند ګر او تجاران او ټیټه طبقه یا شودر، چې د ټولو خدمت کوي. کله چې راجپوت هندوان په بهار کې مسلمانان شول، نو دوی ځانونه د پښتنو انډول ګڼل. د اسلام نوم د دوی لپاره بس نه و، همدا وه چې دوی ځانونه د پښتنو په توګه ورپېژندل او هماغسې، چې د پښتنو قامونه ول، دوی هم ځانته د یو قام نوم غوره کړ.

په پټنه کې یو استاد راته داسې پښتون راوپېژندلو. شپېته کلن محمد اظهار خان وايي، چې دوی یوسفزي پښتانه دي. دی سرکاري ملازم و او اوس اووه زامن لري. ده راته وویل، چې دوه سوه کاله پخوا به یوسفزي پښتانه د بمبۍ نه بهار ته راتلل، چې زیاتره به یې د آسونو تجارت کاوه. وروسته دوی له ځایي ښځو سره ودونه وکړل او تش د قام نوم ورسره پاتې شو.

اظهار وايي: دی د هغو پښتنو نه دی، دی پټنې ته نږدې د دهمار په کلي کې ژوند کوي. دلته ټول څلور سوه کورونه دي، شل ، پینځویشت پکې د مسلمانانو او هغې کې هم یو کور دده دی. دده په وینا ، د راجپوت له کلیو سره څنګ په څنګ د پښتنو دولس کلي اباد دي، چې د یو څو نومونه داسې دي: پیرو ، ابراهیم پور، ملکي، داون او داسې نور... اظهار دعوه کوي، چې ډېر خلک ځان ته پښتانه وايي او له خپل نوم سره د "خان" توری لیکي، خو دوی د پښتنو ځانګړتیا نه لري.

ما ترې پوښتنه وکړه، چې د پښتون ځانګړتیا څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي؟ نو راته يې په ګوتو وشمېرل.

لومړی: د نورو خلکو لپاره به د لاس روغبړ مهم نه وي، خو پښتون به تل درته لاس راوړاندی کوي او تا سره به تود روغبړ کوي.

دويم: کله چې پښتون درسره لوز وکړي، نو هغه به ارو مرو پوره کوي، دوی وعده خلافي نه کوي.

درېيم: پښتانه په نورو مسلمان قامونو کې واده نه کوي، که څه هم دا دود اوس په بدليدو دی..

څلورم: د واده پر وخت به پښتنه ناوې چرې هم د مېلمنو په وړاندې نه راښکاره کېږي او کله چې يې د پلار له کوره وباسي، نوڅادر يې پرې غوړولی وي.

پينځم: د پښتنو ښځې د پرديو سړو مخې ته نه راښکاره کېږي.

شپږم: که تاسو د پښتنو کورونو ته ورشئ، نو سړي له سړو سره کښيني او ښځې به په کور کې دننه له ښځو سره کېني. که يو څوک په چا ظلم کوي او يو پښتون نږدې وي، نو دی به د مظلوم مرستې ته ضرور راوړاندې کېږي.

اظهار د خپلو خبرو په پای کې وويل، موږ په

پښتنو ډېر وياړو، ځکه دوی په افغانستان کې تل له لوی قدرت سره جنګېدلي دي.

د اظهار له خبرو مې دا نتيجه واخيسته، چې په بهار کې د پښتنو له نوم سره يو افسانوي تړاو پاتې دی. د ټولنې بې وزلي، له عامو خلکو سره سپک سلوک، چې ځينو ځايونو کې مې پخپلو سترګو وليدل او د زړو رواياتو ختمېدل يوه نارامي رامنځ ته کړې ده. په دې حالاتو کې ممکن پښتنو پکې څه نا څه مثبت کارونه کړي وي، چې اوس د بهار هر مسلمان له خپل نوم سره "خان" ليکل غواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذ

۱. د فرانـــسس بوکـــانن رســـاله . د ۱۸۱۲ او ۱۸۱۳ م تـر مـنځ د شـاه ابـاد ضـلع د سـروې پـر وخـت ليکـل شـوې وه. ۱۹۲۲ م کې د بهار د پټنې حکومت چاپ کړو. ۱۳۴ مخ

پـټـنـه د تـصوف ښـار

پـه ۲۰۰۰ مـيلادي کـال د پنجـاب د چنـدريګړ پـه يـو نړيـوال کـانفرنس کـې د افغانـستان اسـتازي اسـتاد عبـدالخالق رشـيد د پټنـې د اره پوهنتـون د اردو ژبـې يـو استاد شاه حسين احمـد سره وليـدل، چې ځان يې ورتـه د شـاه ارزانـي د سـجاده نـشين پـه توګـه هـم ورو پيـژنـدلو. د نـورو پوښـتنو او ځوابونـو نـه څرګنـده شـوه، چـې ده هـم هغـه ارزانـي يـاداوه، چـې د پيـر روښـان د غورځنـګ يـو غـړی، دده مريـد اوخليفــه و او د پـــښتو تـــصوف او د ادب نه څو سوه کاله ورک و.

پـه بـل کـال چـې اسـتاد رشـديد د يـوې بلـې غونـډې لپـاره پټنـې تـه لاړ، نـو د ارزانـي مـزار يـې وليـدو او ددې خبـرې پخلـی يـې وکـړ، چـې آيـا دا هماغـه مـلا ارزانـي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خښکي (خوښګي) دی، چې د شپاړسمې میلادي پېړۍ په وروستیوکې د تصوف د لارې د اسلام د دین د خپراوي لپاره روان شوی و؟.

د پټنې ښار په لومړي ځل د شېرشاه له خوا د بهار پایتخت کړی شو. له دې وړاندې بهار، چې اوس ورته بهار شریف وايي، چې د ګیا په ختیځ کې په ۴۲ کلومیټرۍ کې ددې سیمې مرکز و. دا اوس د یو صوفي شاه شرف الدین د زیارت لپاره نوم لري او یو وخت د پوهې او علم مرکز و.

د بهار شریف د شاوخوا سیمو په کلو باندو کې د پښتنو بېلا بېل قامونه ژوند کوي، خو د دوی شمېره دومره لږه ده، چې یواځې د تاریخ استادانو ته معلومېږي.

هسې خو د بهار په هره دوه کیلومیټرۍ کې د یو صوفي زیارت جوړ دی، خو د پټنې نه سهسرام ته په لاره ما دا زیارتونه ولیدل. په ۲۰ کیلومیټرۍ کې د شیخ کمال الدین یحي زیارت دی، چې د سهر وردیه طریقې پیر و، دده مزار ډېر په شین ځای کې و.

د شېرشاه د پیر مانېري شریف زیارت د پټنې نه

دېرش کلومیټره سویل ته جوړ دی، چې ابراهیم کاکړ نومي ارکیټکټ جوړ کړی و. د پټنې پوهنتون د فارسي ژبې استاد طلحه برق معلومات راکړل. دا ودانۍ ما پر لاره ولیده، د اوبو پر غاړه په یوې اوچتې غونډۍ له تېږو جوړ مزار په یو خاموشه ځای کې جوړ دی، چې سړک ترې ډېر لرې دی.

د پټنې پوهنتون د تاریخ یو استاد پروفیسر انوار عالم راته وویل، چې ابراهیم کاکړ د شېرشاه یو صوبه دار او مهندس هم و، غوښتل یې چې په بهار کې د مخدوم یحیی مانیري په قبر مزار جوړ کړي، خو بیا ورته بشارت وشو چې د هغه قبر دې همداغسې پرېښودل شي، نو بیا هغه د دولت مانیري په قبر، چې د شېرشاه پیر و دا شانداره مقبره جوړه کړه. دې ته بړي درګاه (لوې درګاه) وایي. په دې ښکلي زیارت کې سره ډبره کارول شوې ده او له ۱۰۱۷ نه تر ۱۰۲۷ هـ. ق کلونو کې جوړه وه، چې شاوخوا ښکلی باغ او یو تالاب هم لري، خودې ته نږدې اوس یو مېلمستون جوړېده، چې خلک ورته سېل له راځي، ددې زیارت سکوت مات کړی دی. دلته د وړاندې نه د بالي ووډ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلمونو لپاره ډلې راروانې وي او ښايي چې څو کالو کې به دلته دا خاموشي نه وي.

له ۱۵۵۷ نه تر ۱۵۷۲ م مغل باچا اکبر بهار د بنګال سره يو ځای اداره کاوه، خو د مغلو د دورې نه وروسته بنګال د مسلمانو نوابانو ولقې ته ولاړو او د بهار سيمه د يو بېل ولايت په توګه اداره کېده.

اکبرباچا پخپله نالوستی و، خو د هر دين له عالمانو سره به يې خبرې کولې او ځان به يې پوهاوه. ده ته په هر يو مذهب کې ښه والی ښکارېده او د هند په لويه وچه کې يې د خپل کامياب حکومت او د خلکو د خوښۍ د ترلاسه کولو لپاره يو نوی دين رواج کړ، چې دين الهي نومېده. ددې کړنلاره د اسلام، برهمني او مسيحيت يوه ګډوله وه، چې ځينو درباري عالمانو يې سرپرستي وکړه، خو نورو دا کفر او الحاد وګڼلو.

په دې کې د وزيرستان د کاني ګرم د سيمې بايزيد انصاري(روښان) هم و. دده روښاني پاڅون په جهاد بدل شو او مغل واکمن ورپسې لښکر ورواستاوه. بايزيد ننګرهار ته نږدې په ۱۵۸۰ م کې جنګ کې ټپي

او څو ورځې وروسته د پېښور په کلپانۍ کې مړ شو.

خو د روښان زامنو او لمسو خپل جنګ جاري وساتلو، ترڅو د اکبر د زوی جهانګير پر وخت دده لمسو ته په هند کې منصبونه او جاګيرونه ورکړی شول. د روښان د تصوف پيغام دده شاګردانو د هند نورو سيمو ته يوړو، خو نوم يې ورک شو. د پير روښان د مريدانو په حلقه کې ملا ارزاني خوېشکي (خېشکي) هم شامل و او په کتابونو کې دومره ليکلي ول، چې دی د پنجاب د کسور نه ورغلې و او د پير روښان نه د زده کړې وروسته بېرته کسور ته ولاړو او هم هلته خښ دی.

نور بيا ليکي، چې پير روښان له خپل ليک سره دی د هند پر لور واستاوه او بيا يې درک ونه لګېده. دده شعرونه او څو ليکنې په پښتو ادب کې پاتې شول.

په ۲۰۰۳ م کال چې زه کله د بهار د پښتنو په اړه د څېړنو لپاره له استاد رشيد سره پټنې ته ورغلم، نو حسين احمد د ارزاني د مزار په خانقاه کې يوه غونډه جوړه کړه. هلته راته ده او نورو استادانو معلومات راکړل. حسين احمد د شاه حسين په نوم د ارزاني

دیارلسم ځایناستی دی او د روښانی تصوف ډیوه یې بله ساتلې ده. ده وویل: " شاه ارزاني د خپل پیر (روښان) په څیر د وحدت الوجود لاروی او مبلغ و. دی د اسلام د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په بشارت هند ته ورغلی و.

مغل باچا اکبر، چې په هند کې یو نوی مذهب د "دین الاهي" په نامه معرفي کړو، نو ددې د اغېزو د لرې کولو لپاره دی هندوستان ته لېږل شوی و. ځینې خلک دې ته ګوته نیسي، چې د اکبر په مخالفت کې حضرت شاه مجدد الف ثاني راپورته شوی و، نو شاه ارزاني دا کار ځنګه وکړو. په دې اړه په تذکرو او کتابونو کې لیکل شوي دي، چې د مجدد الف ثاني د مناظرې او د بحث انداز خپل کړی و، چې یو ډول شخړه یې جوړوله، خو شاه ارزاني په ډېره مینه، محبت او د یو مهربانه مشر په ډول د ریښتیني اسلام دین خپراوه. دده لاره د امن لاره وه او هغه وخت خلک په لوی شمېر د دوی شاوخوا راټول شول. ښایي پټنې ته د ورتللو وړاندې ارزاني د کسور نه اجمېر، ډیلي، بنارس او عظیم اباد کې ایسار شو او په

سلګونو شاګردان یې وروزل.

شاه ارزاني په بهار کې د اسلام له تبلیغ سره سره د دین علم هم ضروري وګڼلو او د "مدرسة الاسلام" په نامه یې یوه مدرسه جوړه کړه، چې د قران تفسیر، فقه او د حدیث تعلیم پکې ورکول کیده. دده تعلیم نه یوائې بهار، بلکه د شاو خوا نوروسیمو ته هم خپور شو.

د پارس (ایران) د کرمان نه د دیني زده کړو لپاره یو کس شاه عبدالله کرماني بهار کې د شاه ارزاني شهرت په اورېدو دلته راغی. دلته یې د ارزاني نه د دین د خپراوي اجازه واخیسته او هغه بنګال ته ولېږه. ښایي دده د شهرت له کبله په سیمه کې د مغلو لپاره هم یوه درنه ختمه شوه. ده راته وویل، چې مغل شهزاده شاه جهان د باچا جوړېدو نه وړاندې دده په خدمت کې حاضر شوی و او ده ورته بشارت ورکړی و، چې ته به باچا کېږې.

همدغه لامل و، چې کله شاه جهان باچا شو نو دده مزار جوړولو امر یې ورکړ او زمکې یې ورته وقف کړې، چې د مدرسې او د مزار ساتنه پرې وشي. دده د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مزار شاوخوا بې شمېره نور قبرونه هم دي، چې دده مريدان پكې ښخ دي. د جومات او د خانقاه نه علاوه، ښايي پخوا به ترې چار چاپېره زمكه شنه او ونې لرونكې وه، خو اوس پكې خلكو كورونه جوړ كړي دي. د نولسمې پېړۍ د يو انگرېز د لاس جوړ كړې انځور ددې ښكارندوى دى، چې د ارزاني د مقبرې شاو خوا ونې وې.

په نولسمې ميلادي پېړۍ كې دلته يوه عيد گاه هم جوړه شوه او د اختر په ورځو كې په زرگونو كسان دلته د لمانځه لپاره ورځي. شاه ارزاني واده نه وكړى او كله چې دى په ۱۰۲۸ هجري (۱۶۴۹ م) كې وفات شو، نو دده مريدانو پرېكړه وكړه، چې دده د تعليماتو د جاري ساتلو لپاره به يو كس دده پر گدۍ كېني او د خانقاه مجلسونه او مدرسه به اداره كوي. دا كس به ټاكل كيږي اوكله چې د خپل مقام نه تقاعد كېږي، نو د بل كس نوم به ورته ټاكي او كه په دې كې اختلاف وي، نو رايه به اخستل كېږي.

اوس هم دده د خانقاه د متولي (سجاده نشين) انتخاب كېږي او زياتره د پټنې پوهنتون يو استاد

وي. په ټول هند كې دا يوائينى مزار دى، چې سجاده نشين يې موروثي نه وي. شاه حسين احمد راته وويل: " د هند د وېش نه وروسته دا مدرسه وتړل شوه. خو د تېرو څو كالو راهيسې پكې د درسونو لړۍ بيا پيل شوې ده. اوسنۍ مدرسه ما له شلو شاگردانو سره پيل كړې وه، نيم شاگردان له خانقاه سره نږدې په يوه كور كې مېشت دي، چې ډوډۍ او جامه ورته وركول كېږي او د ډوډۍ پخول، صفايي او د جامو د مينځلو كار پخپله هلكان كوي. د لسو كالو هلكان هره ورځ مور پلار مدرسې ته راولي. په مدرسه كې اوس درې استادان دي او د قران د زده كړې او د حفظ لپاره مو درې كاله موده ټاكلې ده.

كه يو شاگرد دا نشي كولى، نو بيا هغه ته نورې ژبې (هندي، اردو او انگرېزي) زده كوي او عام ښوونځي ته يې استوو. هغه چې كورس پوره كړي، په نورو ځايونو كې درس وركوي او د مدرسې له خوا تعقيب كېږي. د كورسونو او د نور خرڅ لپاره چنده راټولېږي، هر كال د شاه ارزاني د عرس لپاره درې ورځې ټاكل شوي دي، چې يوه ورځ يې د ښځو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي. دلته د هر مذهب خلک ورځي او د خپل زړه مراد غواړي. د عرس په موقع د ځلوېښتو زرو نه زيات خلک راټوليږي او ډېرې پېسې ورکوي.

د ودونو په موقع ښځې دلته ناوې راولي او د هغې د ښه ژوند لپاره دعا کوي. همدا شان مې يوه ډله ښځې له ناوې سره د ارزاني د زيارت نه بهر وليدې، دوی په لاسونوکې ډېوې نيولې وې او د سندرو په ويلو دننه ورغلې. يوې ښځې راته وويل: واده سبا ته دی، خو زموږ رواج دی، چې ناوې د نکريزو په شپه د شاه ارزاني زيارت ته اورمرو راولو، چې په راتلونکي ژوند کې خوش بخته وي.

د هندوستان په پښتو شاعرۍ کې قصيده د يو شعري ژانر په توګه لومړي ځل د ارزاني په شاعرۍ کې ښکاره شوه او تراوسه چې په هند کې کوم اسناد څېړل شوي دي، ښيي چې ارزاني لومړنی شاعر دی چې په پښتو کې يې الفنامې ليکلي دي.

يو الف دی دې کليات کې   محيط شوې لور په لور دی
کل زرې الف پېدا کړې   دی په کل زرې کې نور

د ارزاني د نورو لادرکه کتابي اثارو په اړه مې د شاه حسين نه وپوښتل، نو هغه راته وويل: " د ارزاني

پښتو ديوان د پټنې پوهنتون يو پروفېسر څه موده وړاندې له ځانه سره کور ته يوړو. دی په پښتو نه پوهېده، نو يو تن افغان يې راوبللو چې ددې په ليکنه ځان پوه کړي. اوس هغه پروفېسر مړ دی، کور واله يې خبر نه دي چې کتاب څه شو او د افغان نوم هم چا ته نه دی معلوم".. ښايي په لاس ليکل شوی دا ديوان يا خو د چا په کور کې له زړو شيانو سره ورستېږي او يا پرې چا پېسې ګټلي دي.

شاه حسين وايي، چې مونږ ته چې څومره شيان رارسيدلي دي، په هغې کې د پښتو ديوان نه پرته يوه سفر نامه وه، يو د مراته المحققين رساله وه چې ډېرې نسخې يې شته دی،خو د هندوستان څېړونکيو په دې د نورو نومونه وليکل او خپور يې کړ. يو کتاب د بسم الله تفسير و. چې زما لاس ته نه دی راغلی، خو ځينې برخې يې چاپ شوي دي. دده جامې ، دستار، کلاه، پڼې ، تسبيح، کشکول او مسند شته او د عرس په موقع يې راوباسو.

شاه حسين وايي: د ارزاني د عرس په موقع د شاوخوا سيمو نه چې کوم خلک راځي، هغوی زياتره

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني لباس اغوندي.

په پټنه کې د خدا بخش کتابتون د يادونې وړ دی.

مولوی خدا بخش خان پر ۱۸۴۲ م کال کې زېږېدلی واو د پټنې له مخورو قانون پوهانو څخه و او له کتابونو سره يې بې کچه مينه لرله. ده به هر ځای د لوستلو لپاره کتابونه اخيستل او کله چې په دکن کې د سترې محکمې قاضي و، نو هلته يې قلمي نسخې راټولې کړې. د ۱۸۹۱ م نه دده د کتابونو لويه زېرمه دده په کور کې وه او په ۱۹۰۸ م کې دده د مړينې نه وروسته د ده دوو زامنو د پلار په کتابتون کې نور کتابونه هم ورزيات کړل، ان تر دې چې دا يو شتمن کتابتون شو او د څېړنو لپاره به ترينه خلکو ګټه اخيسته.

په ۱۹۵۸ م کې چې کله ډاکټر ذاکر حسېن د بهار والي وټاکل شو، نو ده د بهار په لر او بر کې قلمي نسخې او نايابه کتابونه را ټول او دې پوهنتون ته ډالۍ کړل. هغه زياتره کتابونه د خلکو له کورونو وموندل او په پېسو به يې ترې واخيستل. ددې دوه ګټې وشوې: يوه دا، چې هغه کتابونه چې د خلکو په

کورونو کې ايښې ول، د ضايع کېدو نه وژغورل شول او بله دا چې د خدا بخش کتابتون پرې غني شو.

د ډاکټر داکر حسېن د هلوځلو له کبله کتابتون لپاره نوې ودانۍ جوړه شوه. په ۱۹۷۹ م کې حکومت دا کتابتون پخپل اختيار کې واخيستو او اوس ددې ټول لګښت د حکومت پر غاړه دی.

د خدا بخش کتابتون مشر ضياءالدين انصاري راته وويل، چې اوس له دوی سره يوويشت زره قلمي ليکنې اوکتابونه او دوه لکه شل زره چاپي کتابونه خوندي دي. دلته د پښتو هم يو څو د لاس ليکلې نسخې شته، چې د رحمان بابا، قاسم علي اپريدي شعري ټولګې او د پښتو فارسي قاموسونه پکې شامل دي، پسې وګرځېدو او د خدا بخش کتابتون کتاب وال ښاغلی انصاري وايي:

"د پښتنو په اړه له موږ سره ډېر مواد نشته. عباس خان شېرواني د علي ګړه اوسېدونکی و، هغه يو کتاب "شېرواني نامه" ليکلې ده، چې د علي ګړه او د هغې د شاو خوا شېرواني پښتنو اوسېدونکيو په اړه يې پکې څېړنه کړې وه. مونږ د پښتو قلمي نسخې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرو، چې شمېر يې ډېر نه دی، خو په فارسي کې ډېرې نايابه نسخې شته دی، چې د علمي څېړنو وړ دي. ځينې پښتانه په دې اړه د څېړنو لپاره راغلي دي او راځي، ځکه پښتنو پر هندوستان حکومت کړی دی او په ادبياتو، هنر او په کلتور کې ډېره لويه ونډه لري. داسې موضوعګانې ډېرې دي، چې بايد وڅېړل شي".

ماخذونه

۱. پير روښان او روښاني انقلاب. سيف الرحمان مسعود. يونيورستي بک ايجنسي پېښور. ۱۰۹۸ م. ۹۷ مخ

۲. وزيرستان. لايق شاه درپه خېل. المطبعت العربيه. لاهور ۱۹۹۳ م مخ. ۱۱۲

۳. مقاله. دروښاني طريقت دلارښود اودپښتوژبې د نامتو شاعراوعارف حضرت شاه ارزاني (رح) مزار په بهارکې دی. ۲۰۰۳ م. ليکوال پروفېسور عبدالخالق رشيد دجواهرلال نهرو پوهنتون استاد. . ۱۱، ۲۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بهار اوسني پښتانه

د بهار عام خلک اوس هم د شېر شاه په نوم ویاړي.
دوی هغه ته د "بهار سپوت" یعني " د بهار مېړنی زوی" وایي. دلته اویا فیصده مسلمانان ځان ته پښتانه وایي او په دې کې راجپوت پښتانه هم شامل دي. د دوی د یو قام نوم هم سوري و، چې د لمر (سوریه) نه راوتلی توری دی. دده د حکومت او انتظام په اړه د پټنې د پولیس تانې مشر کرشن ویر راته وویل، چې د هند د مالیې او د محصول نظام اوس هم هماغه د شېر شاه له خوا معرفي شوی نظام دی.
په عامو وګړیو کې هم د شېر شاه نوم ډېر یادېږي او

دده په اړه ډېرې کیسې په خوند خوند یو بل ته کوي. مهندر جسپال د پټنې یو سرکاري ملازم دی او دا کیسه یې راته وکړه، چې شېر شاه به د خپلې کلا پر بام سهار وختي ودرېدو او کتل به یې چې د چا له کوره لوګی را خېژي، یعنې معلومول به یې چې نغری پکې بل دی که نه؟ په دې کې به یې د هندو او مسلمان توپیر نه کاوه، که له یو کوره به یې لوګی نه لیده، نو داسې به یې ګڼله چې پر دې کور یو څه مصیبت راغلی دی یا څوک ناروغه دي او یا د خوړو لپاره څه نه لري. بیا به یې خپل یو عسکر ورلېږه، چې معلومات وکړي او داسې چې به هر څه مشکل و، هغه به یې ورته حل کړو.
د بهار خلکو شېر شاه ته د ډېر درناوي له لامله په لوړه سترګه ګوري، خو دده په تاټوبي کې دده د مزار نه پرته بل داسې څه نشته، چې دده د وختونو حال ترې راڅرګند شي. انګرېزانو، چې دده د استوګن ځي په اړه په لیکنو کې اشاره کړې ده، د هغې اوس هېڅ نښې نه دي پاتې.
په سهسرام کې مې له پروفېسر شفق یوسفزي نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنه وکړه، چې آیا په سهسرام کې د شېر شاه د اوسیدو ځای یا د هغه نور اثار شته؟ هغه وویل: "د بهار شریف نه یو تن د لرغونو اثارو د شعبې نه راغلی و، چې ویل یې د شېر شاه د کورنۍ نه یم. ده پخپله په سهسرام کې لټه کوله، چې اثار پیدا کړي خو دلته یې هیڅ ترلاسه نه کړل".

ده راته وویل چې په بهار شریف کې د شېر شاه په اړه یو څه پلټنې روانې دي، ځکه هلته دده د کورنۍ خلک اوسېږي، نو ځکه د زمکې په کیندلو یې د شېر شاه د وخت پخواني لوښي تر لاسه کېږي. دا چې ولې په سهسرام کې د شېر شاه اثار نه لیدل کېږي، نو دی یې علت داګڼي، چې: " کله چې مغلو له سوریانو نه واک ترلاسه کړو، نو دوی شېر شاه ته د یو ډاکو او غاصب په سترګه کتل، له دې زیات اهمیت یې نه ورکاوه او دده ټول تاریخ یې وران کړو. هاغه شېر شاه، چې په غرونو کې یې کلا ګانې جوړې کړې، آیا ممکنه ده چې هغه دې خپل تاریخ نه وي ثبت کړی، خو د همایون له بېرته راتګ سره دلته (سهسرام کې) د شېر شاه ټول اثار رنګ کړی شول، اوس ځینې خلک

دا څېړنې کوي، خو په سهسرام کې هیڅ نشته".

د پروفېسر شفق خبرې تر یوه بریده سمې دي. په کوم ډول چې د سور کورنۍ ښځې او ماشومان ووژل شول، په دې به خلکو کې وېره پیدا شوې وي او دده د وخت لیکلي سرکاري اسناد، فرمانونه او د زمکو قوالې به یې له وېرې له منځه وړې وي. د شېر شاه د دور ځینې اثار به پخپله د بهار په کلو بانډو کې وي، خو لټه غواړي. خو دا هم حقیقت دی چې په شاړسمه پېړۍ کې په پښتنو کې د تعلیم کمی و او د لیکلو دود، په تېره بیا د تاریخ لیکلو دود نه و. دوی به د جنګ په مېدان کې ډېرې تورې وهلې، خو ددې لیکلو ته نه و وزګار. کومو خلکو چې کتابونه لیکل، هغوی هم دیني لیکنې کړې دي. د سهسرام، بهار شریف او د پټنې تر منځ داسې کلي شته، چې په هغو کې له شلو نه واخله تر سلو پورې پښتنې کورنۍ آبادې دي.

په بهار کې د ګیا ضلعې یوه ښاریه، چې شېر ګهاټي نومېږي چې د جنوب لورې ته د جهاړکهنډ ته نږدې ګڼو ځنګلونو سره جوخته سیمه ده. د پروفېسر عالم د معلوماتو له مخې دلته د کوهاټ اپریدي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسېږي او ټول کورونه د "کوټهي پټهان" په نامه یادېږي.

شیر ګهاټي ته نږدې د امام ګنج نامتو کورنۍ د علي خان ده. د دوی کور " ګلابي کوټهي " نومېږي. د کوټهي توری د انګرېزانو د کورونو لپاره کارېږي، نو دا توری ښيي چې یا خو دا خلک د انګرېزانو له خوا جوړو شویو کورونو کې مېشت دي او یا په هغه جوړښت جوړ دي. په لهوار کې هم شل کوره د اپریدیانو دي. دغسې په کوټهي کونډا کې یوسفزي او په دومریه کې د دومړ او شیراني قام خلک پراته دي.

سهسرام ته نږدې په سکندر پور کې د لودهي باچا په نوم د شیرانیانو پنځوس کورنۍ دي او دومره ساده ژوند کوي، چې د دوی شتمن هم په د خاورو په کچه (خامو) کورونو کې اوسېږي.

همدا راز د پټنې لویدیځ په سل کلومیټرۍ کې په زمانیه کې هم شپېته ـ اویا کورنۍ د پښتنو دي، چې د ختکو ټوله (ټولنه) هم پکې اباده ده. د دربهنګه په یو کلي مراد اباد کې اوس هم د پښتنو شل، د برش

کورنه شته. دا ځای د یو روهیله پښتون مراد خان په نوم اباد شو او اوس د نور الزمان او د صدیق خان کورنۍ مخوري دي. دلته راجپوت پښتانه هم اوسېږي، چې زیات یې زمکه وال دي. له ګیا سره نږدې په پهاړي پوره کې ه د پښتنو لسو نه تر پینځلسو کورنۍ آبادې دي.

د پروفېسر طلحه برق د معلوماتو پر بنسټ، د بهار په ایالت کې د پښتنو کلي زیاتره د ګیا د ښار شاو خوا دي. د سهسرام په سیمه کې یو کلی، چې هغه لیدلی ، د نواده په ضلع کې دی. دی وايي:

"هلته اوسیدونکي خلک د نورو نه بیخي فرق کوي. دوی په رنګ سپین، قدونه یې لوړ او متې یې مضبوطې دي. دومره زمانه پرې واوړېده، خو دوی بیا هم له لیري پښتانه ښکاري. پکري د بهار شریف نه پینځه ځلوېښت کلومیټر لیرې پروت دی او دلته هم هغسې پښتانه له ډېرو کلونو مېشت دي. دین نګر یو بل کلی دی، چې پښتنو پکې تر اوسه خپل ژوند ته بدلون نه دی ورکړی."

د پټنې نه اتیا کلومیټر شمال لویدیځ کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګدېش پور کلی دی، چې سهسرام ته په لاره پکې تم شو. په بهوج پور ضلع کې راته دا کلی د یوې وړوکې ښاریې په شان ښکاره شو. دلته زر کورونه دي، چې له پنځوسو څخه زیات پکې د پښتنو دي. یو بل ته ډېر نږدې ځایي خلک د کلي دې برخې ته "پټهان ټوله" وایي، چې د کورنۍ مشر اقبال وارث یې په پټنې کې اوسیده، خو د نیکونو په کور کې یې کشر ورور اسد وارث ژوند کوي.

اسد وارث خان راته وویل: " مونږ ته ویل شوي دي، چې نیکونه مو په نولسمې پېړۍ کې له غزني څخه راغلي او مونږ خلیل زي پښتانه یو.".

د وارث د کورنۍ غړي په رنګ کې ډېر سپین نه دي، خو ونې یې جګې دي. کور یې دوه برخې لري: یوه یې حجره ، چې دوې ورته "بېټهک" وایي او بله یې کور یا زنان خانه وه. د حجرې نه بهر لویه برنډه او دننه د لویتالار شاوخوا درې کوټې ښایي په نولسمې پېړۍ کې جوړشوې وې. هغه راته وویل، چې د ماشومتوب راهیسې یې کور په همدې شکل لیدلی دی.

په بهرنۍ برنډه کې چاپېره د کښېناستو لپاره د

ډېرې ښکلې چوکۍ او ددې درې خواو ته پورۍ وې. ددې برنډې ګس لاس ته یو باغ و، چې بوټي پکې پخپله راټوکېدلي و. اسد وارث راته وویل، چې تر ډېرې مودې دا ځای بې غوره پاتې واو اوس مو ددې صفایي پیل کړې ده.

اسد راته د خپلې کورنۍ زاړه عکسونه راوښودل، چې ځینې پکې چینجوخوړلي ول. په لوی تالار کې د هغه د پلار عکس هم و، چې په شلمې پېړۍ کې بریتنانیې ته سبق لپپاره تللی و.

کله چې زه ورسره کور (زنان خانې) ته ننوتم، نو بهر په کوټه کې یې نارې کړې، چې مونږ درځو. راته یې وویل چې " دا زمونږ رواج دی، چې که په کور کې څوک پردۍ ښځه ناسته وي، چې یوې ډډې ته شي". د کور دننه په برنډو کې د لرګي لوی خو ټيټ تختونه او د سرو پایو ښکلې کټونه ول، چې بالښتونه وباندې ایښي ول. په دېوالونو توري او ډالونه ځوړند ول او د برنډې د یوې څنډې نه د خوب کوټو ته لاره تللې وه. د اسد خاله هغه وخت د ماسپښین لمونځ کاوه.

اسد وارث راته وویل: " زمونږ نیکونه د مغل باچا محمد شاه پر وخت د غزني نه هند ته راغلي ول، هاغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت د راجپوت د داړه مارانو د مخنيوي لپاره يو پوځ جوړ کړی و. وروسته بيا دوی ته د مغلو او انګرېزانو له خوا دا زمکې ورکړی شوې. په اصل کې زموږ زمکې سهسرام ته نږدې په بهبهوه نومې ځای کې دي او په پرګنه کې مو رياست و. سره له دې چې حکومت په زرعي اصلاحاتو کې رانه زموږ ډېرې زمکې واخيستې، خو د خدای په فضل اوس هم کافي زمکې را پاتې دي. زما پلار له دې ځايه د پارليمان غړی انتخاب شوی و".

دجګدېش پور زمکه ښېرازه او شنه ده او خلک يې په کر کرونده ژوند کوي. په نولسمې پېړۍ کې د مغلو سلطنت کمزوری شوی و او په هره سيمه کې بې امنيتي وه، په دې لاره به چې د حکومت د ماليو راټولوونکي تېرېدل، نو د غلو او ډاکوانو له لاسه به لوټل کېدل. ځينو ښې منظمې ډلې لرلې، چې د سياسي ځواکونو لپاره به يې هم دا کار کاوه. په دوی کې يو راجپوت بابو کنور سنګهه هم و، چې وروسته يې بيا له انګرېزانو سره ډغرې وهلې.

جګدېش پور يو له هغو کليو څخه و، چې بنګال ته تلونکې لويې لارې ته نږدې پروت و. ښايي د وارث

کورنۍ په څير ځينې نورې پښتنې کورنۍ هغه وخت دلته مېشت کړی شوې وي، چې د لارې د امنيت وساتي. تر ۱۸۵۷ م پورې دې خلکو د لارې ساتنه کوله او مغلو ته يې کاروانونه خوندي تېرول، چې ددې په بدل کې ورته جاګيرونه ورکړې شول.

کله چې د انګرېزانو نه د خپلواکۍ لپاره پاڅون (غدر) وشو، نو عامو خلکو د انګرېز پر ضد وسله راواخيسته او ددې سيمې پښتانه هم په دوو ډلو ووېشل شول. يوه هغه وه، چې د انګرېزانو پر ضد جنګېدل او دوی له بابو کنور پرتاپ سنګهه سره مل شول، نورو د بيا د انګرېز متې مضبوطې کړې.

يو ځل بابو کنور سنګه د يو پښتون په کور کې پناه واخيسته او کله چې انګرېزانو کور محاصره کړ، نو د هغه کونډې اسلحه راواخيسته او پخپله د جنګ لپاره له کوره راوتله. ځايي خلک دا کيسه ډېر په جوش او خوند کوي، دا مېرمنه حاجي بېګم نومېده، خو معلومه نه ده چې د کوم قام وه؟.

په پټنې کې مې د اسد وارث خان د مشر ورور اقبال په کور کې دده او د کورنۍ خبرې واورېدې. د دوی د کورنۍ ټول سرې په ښې غوږ کې د سرو زرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

والیِ اچوي. ده باور لاره، چې د پوځ جنرالانو به دا په غوږ کوله او له هم هغه وخته له دوی سره دا روایت پاتې دی. اوس ددی خبرې پخلی ممکن نه دې. د وارث کورنۍ ټول سړي شپږ فټه قد لري. د اقبال دوه زامن او دوه لوڼه دي. ، جلال او بلال، راحیل او افرین. دده کونډه خور در غزني له خپل واده کړي زوی سره د دې لوی کور په بره پوړ کې اوسېږي.

در غزني د شپېتو کالو ده او د سپین رنګ او نیلا سترګو له کبله نازکه ګوډۍ ښکاري. هغې راته د خپل کورني روایاتو په اړه وویل، چې اوس هم ساتل شوې دي.

دوی سخت مذهبي خلک دي، خو که د واده لپاره که څوک دده لور غواړي، نو دی یې د شجرې پلټنه ضرور ګڼي. د خپلې کورنۍ شجره یې ساتلې او هېڅوک پکې ګوتې نشي وهلې.

د واده خواست د هلک د کورنۍ له خوا کېږي او د جهېز (پسول) غوښتنه هېڅ نه کېږي، که د جینۍ کورنۍ مالداره هم وي، د جینۍ کور د مهر غوښتنه کوي او که هر څومره مهر ټاکل شوی وي، د نکاح پر وخت به د جینۍ پلار ته هرومرو د سرو زرو دوه

سیکې د سپینو زرو په تال کې ورکول کېږي. د نورو زمکو او پېسو غوښتنه نه کیږي.

در غزني راته وویل، د واده پر وخت ناوې ته اوربل جوړوي او کله چې د مور پلار له کوره وځي، نو په ډولۍ ورته وریجې او سیکې شیندي. د ماشوم د زېږېدو پر مهال دوی ډزې کوي، څلور ډزې د هلک لپاره او درې د جینۍ لپاره.. په کلیو کې پښتانه اسلحه هم لري، چې د هغې سند ورسره وي. د شپې ښکار کوي په واده او نورو موقعو ډزې هم کوي.

اقبال خان راته وویل، چې په امام ګنج کې پښتانه ډېر شتمن نه دي، خو ځینې دودونه یې پخواني دي. د اقبال وارث له کورنۍ سره خبرو پر وخت دده کشره لور افرین هم ناسته وه، چې د شلو یویشتو کالو وه. د مشرانو په خبرو کې یو څه ځنډ راغی، نو هغې ووېل: " اوس خو دویم نمبر پښتانه هم ډېر شوي دي" ما ترې ددې خبرې سپیناوی وغوښت، نو ویې ویل: "ځینې کسان پښتانه نه وي خو له خپل نوم سره خان لیکي" بیا یې مثالونه راکړل، چې د هندي فلمونو نامتو ستوری عامر خان اصل پښتون او ددوی خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی او پخپل کورني البم کې یې راته د هغه عکس هم راښکاره کړو.

راته یې وویل: "دا نور اپکتران، سلمان خان او شاه رخ خان خو پښتانه نه دي او له خپل نوم سره خان لیکي." ما ترې پوښتنه وکړه چې په دې کې د هغې څه اعتراض دی؟ نو راته یې وویل:" دا غلطه خبره ده، نور خلک پرې دوکه کېږي، زمونږ کور ته یو هندو راتلو چې څه موده وړاندې یې زما د پلار په لاس اسلام قبول کړو او نوم یې هم بدل کړو. اوس هغه سړی له خپل نوم سره "خان" لیکي".

د افرین په دې خبرو یې مشرانو ورته څه ونه ویل، خو اقبال وارث وویل چې د بهار مسلمانان ځان مظلوم احساسوي، دلته پښتنو د ظالم پر ضد توره رااخیستې ده، نو کېدای شي دوی یو ښه شناخت غواړي او خان یوه ښه مانا ورکوي.

دګیا او سهسرام په پنځوس کلومیټرۍ کې د جهان اباد کلی دی. پروفیسر محمود عالم د ملک کورنۍ نه دی او هلته په کلو کې یې د پښتنو د ژوند یو څرک راښکاره کړو. هلته د شمشېر زنۍ او کشتي (غېږې

لوبه) اوس هم کېږي. دلته پښتانه سني عقیده لري، خو د محرم په لسمه جلوس وباسي او تعزیه وړي. د محمود عالم په کورنۍ کې د ودونو په موقع ډېر پخواني دودونه تر ډېره وخته عملي کېدل، خو اوس یې ورو ورو د نوي زماني او د هندوانو رسمونه خپل کړي دي، ان تر دې چې د واده په موقع هلک ناوې ته په وېښتو کې سیندور(سور رنګ) هم لګوي.

بیا هم د کلو ژوند دومره نه دی بدل شوی. په جهان اباد کې د واده نه دوه یا درې ورځې وړاندې د ناوې د خور مېړه د سپېده چاودې نه وړاندې یوه توره په لاس د کلي کوڅې ته راوځي، ده سره د ناوې خوېندې او نورې نا واده جینکۍ چې یو منګې ورسره وي هغه کوهي (څاه) ته ورځي، چې تر ټولو خوږې اوبه لري. هلته دا سړی د کوهي نه اوبه راباسي او جینکو ته منګي ورډکوي. د تورې په سر یوه مڼه یا د خوږو ټوټه ددې نښه وي، چې دا د جنګ لپاره نه ده راوېستل شوې. په هغه ماپښین د ناوې د کور په انګڼ کې یوه لوړه چوکۍ ږدي او ناوې بهر ته راباسي. بیا مېړوښې ښځې د منګي په اوبو د ناوې وېښته مینځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بهار د پښتنو په هر واده کې يو څودوديزه سندرې ارو مرو ويل کېږي. يوه سندره داسې ده: "ياد کرو کهوم" پروفېسر عالم وايي، چې دا سندره په اصل کې " ياد کرو قوم" ده يعني "خپل قام ياد وساته".

د واده د ډوډۍ لپاره ټول کلي خبروي او ددې لپاره د کلي ډم په لوی مېدان کې نغاره ډنګوي. د واده ډوډۍ يوه شپه وړاندې په پخولو پيل کېږي. ددې لپاره په زمکې کې څو کندې جوړوي او اورونه پکې بلوي. د غوښې لويې لويې ټوټې د خاورو په لويو کټويو کې ټوله شپه پخېږي. په بله ورځ هم هلته په تناره خمبيره ډوډۍ پخوي او له غوښې سره يوځای يې مېلمنو ته ورکوي. پخوا به يې ودونو کې داسې وريجې پخولې، چې وچه مېوه به يې لرله لکه بادام، غوزان او کشمش خو اوس دا شيان ګران دي او نه موندل کېږي، نو په وريجو کې شنه چنه (نخود) ګډوي او داسې وريجو ته کبولي (کابلي) وايي.

دوی ډوډۍ خمبيره کړي، بيا غټې پېړې جوړې کړي او په تبۍ يې کېږدي، چې لږه کلکه شي نو په اور يې وريتوي. وروسته يې د غوښې له ښوروا سره

خوري. دوی غوښه هسې هم ډېره خوري او د پلاو نه علاوه چلاو هم پخوي، روغنې ډوډۍ په خاصو موقعو پخوي.

د بهار يو بل پوځي مشر چې د دوی په ځايي ژبه کې په سندرو لمانځل کېږي، د ملک ابراهيم د بيا (بيو) په نوم شهرت لري. پروفېسر عالم راته يوه بېلګه راکړه. وايي: "پچهم سې ملک بيو ايې، سوې لاې سانګ لاې" (د لوېديځ لوري نه ملک بيو راغی، ستن او تار يې راته راوړل)

دی په ١٣٣٩ ميلادي کال کې د افغانستان له غزنې څخه هند ته راغلی او د سلطان محمد بن تغلق د پوځ يو جنرال و. ځينې تاريخونه وايي، چې د ملک لقب بيا ده ته سلطان تغلق له خوا ورکړی شوی و. وروسته دی د بهار والي وټاکل شو. دده مقبره د بهار شريف په يوې غونډۍ جوړه ده او دلته يې خلک هم هاغسې ګڼي او د نورو صوفيانو په څېر يې لمانځي. د ملک بيو په اړه څېړنې نه دي شوي او د ځايي خلکو له خوا هره کيسه د منلو وړ نه وي.

په بهار کې ددې صوفيانو او د سور کورنۍ د مقبرو له کبله هغه خلک، چې ځانونه پښتانه ګڼي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي چې د دوی مشران له غزني ورغلي ول. داسې ښکاري چې له دې نوم سره د پخواني عظمت د تړاو له کبله خلکو ته ددې يادونه اسانه ده. دويمه دا چې د ببوزلۍ او د غربت له کبله عام خلک د خپل راتلونکې په اړه اند بښمن وي او د دوی لپاره ارزان او اسان ځای کور ته نږدی نامتو زيارت وي، چې دوی پرې عقيده لري.

ددې ثبوت د پټنې د ځينوکوڅو نومونه ول، چې هلته د اوسيدونکي قام په نوم يادېږي لکه لودي کټړه او لوانې ټولنه. په هر يو محلت کې يو زيارت شته اود پښتنو نورې کوڅې د دوی د پيرانو په نوم شهرت لري، لکه پير باهورمحله. د دې پير په اړه وايي، چې دی له شاه ارزاني سره يو ځای راغلی و. شاه تکه، بتاو گنج، (بتاو ځاه يا کوهي ته وايي)، کچي او پکي درگاه (کچه او پاخه زيارتونه) چې دا ټول هم د گنگا پر غاړه پراته دي، دلته اوسيدونکي ډېر شتمن نه دي، خو ځينې روايات يې اوس هم ساتلي دي. په کورونو کې د مېلمه د هرکلي پر وخت ورته خوشبوي (عطر) لگوي. د مېلمنو لاسونه په چيلمچي کې مينځي او تر خپله وسه يې د مېلمه پالنې دود په ځای

ساتلی دی.

له دې عقيدې سره سره د عامو زيارتونو وضع ښه نه ښکاري. پخپله د ارزاني د مزار چار چاپېره د په گرځيدو اندازه کېږي، چې هر کال دده د عرس په موقع دلته په زرگونو خلک راټولېږي او دکانداري کوي. ډېری خلک ورته چنده (شکرانه) هم ورکوي. که ددې پېسو څلورمه برخه هم ددې د ړنگو دېوالونو په سمولو او يا دلته د ونو په کرلو ولگول شي، نو د بهار شريف د زيارت په څېر به شي.

شاه حسين راته د خپلو مشکلاتو او د ځينو مجبوريو خبره وکړه، ولې زيات تفصيل يې راته څرگند نه کړو.

په بهار کې د پښتو ژبې ويونکيو شمېره لږه ده، هغه چې اوس د افغانستان نه پټنې ته ځي راځي د پېسو په کاروبار يا د وچې مېوې په تجارت بوخت دي. يو څو پکې ډېر شتمن دي، خو تعليم يې نه دی کړی. خلکو ته په پور پېسې ورکوي او بيا يې له سود سره يو ځای ترې اخلي. خبر نه دي، چې دلته د پښتنو د تېر عظمت نښې اوس په څه حال دي؟.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

د بهار د سیمې یو شمیروګړي

یادونه او مننه

په بهار کې د څېړنو لپاره د جواهر لال نهرو پوهنتون کې د افغانستان استاد عبدالخالق رشید او د ډاکټر اخلاق انصاري، د شاه ارزاني د درګاه متولي پروفیسر شاه حسین احمد ، د ارزاني د مدرسې طالبانو ، د پټنې د پوهنتون پروفیسر طلحه برق او یو شمیرنورو استادانو ، د خدابخش کتابتون مشر ، د سهسرام پروفیسر شفق یوسفزي د جګدیش پور وارث کورنۍ او نورو پښتنو نه مننه کووم. په سهسرام کې د منا سنګه راجپوت هم مننه چې کله د شیر شاه سوري مقبرې ته مخامخ زما کیمره بنده شوه نو ده راته پخپل کیمرې عکسونه واخستل او راپسې یې راوړل.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library